

DISPUTATIO THEOLOGICA  
DE  
**A THEORUM  
RELIGIONE PRU-  
DENTUM**

QVAM  
CLEMENTER ANNUENTE DEO O. M. ET FAVENTE  
MAX. REV. THEOLOGORUM ORDINE  
SUB PRÆSIDIO  
*VIRI MAXIME REVERENDI ATq; EXCELLENTISSIMI*  
**DNI.**

**JOH. PETR. Grünenberg**

PH. ET SS. TH. D. E JUSDEMq; P. P. ET ORDINAR. LON-  
GE CELEBERRIMI, CONSIST. DUC. ASSESSORIS GRAVISSIMI,  
DISTRICT. MECKLENB. SUPERINT. VIGILANTISSIMI,  
h. t. FAC. TH. DECAN. SPECTATISS.

PRÆCEPTORIS, PATRONI, PROMOT. AC FAUTORIS  
OMNI PIETATIS AC OBSERV. CULTU DEVENERANDI  
IN AUDITORIO MAJORI

*HORIS CONVENTIS AD DIEM XXII. JAN. A.D. CLXXXI.*  
DISQVISITIONE RUDITORUM SUBJICIT.

**JOH. HENR. Schwarß. Rulsh. Meckl.**  
PH. ET SS. TH. STUDIOS.



oll. diss. A  
4, 21

Typis JOH. WEPPLINGII, Univ. Typogr.

*F. K. 33. — 33 a. XLIV. 21.*



# I. N. J. N. A.



Nfelicissima sunt ex impietate omnia  
quidem, sed maxime nostra tempora,  
adeò ut ruinam non minitans cœtui  
sacro, sed inferens videri posset *impietas*  
practice pariter & theoretice *religio-*  
*nem* impugnans, confidere si desinere  
musei, qvæ pro gubernatione tamen  
suæ Ecclesiæ vigilat, & sævorum  
pectorum consilia sub PRUDENTIÆ  
ficto nomine contra Christianam sapientiam militantia retri-  
nat, Divinæ *χριστῆς Φιλανθρωπία*. Nata verò certitudo, qvod  
nunquam Ecclesia per illam collecta tantam passura sit cladem,  
per qvam inferorum portæ eam pessundare cupientes præva-  
lere possint, animos erigit, & desperare nos non sinit, qvamq; v  
contra spem nostram varia astutia periculosissime conspiret.  
Nunquam scilicet tanta eruditionis cum specie contra Religionem  
unam atq; ve veram Christianam militatum est, qvam no-  
stra nostrorumq; ve patrum & avorum memoria, postqvam  
non sedem sibi, sed solium qvoddam doctrina in Ecclesia  
Occidentali acquisivit. Priscis temporibus ensis & flamma  
sæviit contra veræ Religionis professores; sub papatus fasti-  
gio eos suppressit ignorantia; hodie contra eosdem ipsæ literæ  
depugnant.

¶. II. Namq; venon in sua tantum viscera sæviunt sa-  
pientes in speciem, docti q; ve homines, q; vi Natura pariter, ac  
Gratia Divina in horribile suum ipsorum exitium abutuntur:  
Sed & sanctæ Dei Ecclesiæ undiq; ve se iidem oppónunt, & ca-  
stas in ea animas à Deo suo abalienare student, partim dantes  
operam invertendis contra eam divinissimis, eiq; ve vita cari-  
oribus scriptis, qvo insano studii in genere Petrini judicij in  
Epist. 2. cap. 3. v. 16. declarati (proh dolor!) rei fiunt; partim  
astutæ cuidam ac philosophiæ nomen mentienti philosophan-

A

di

di licentiæ, qvæ qvovis tyrannorum enſe crudelior eſt facta,  
invigilantes. In his ſunt, qvi jam ex antiquissimis temporis  
bus nobis per prophetiam ſunt deſcripti, homines reprobi ac  
gratiam Dei in proceruam i transferentes, καὶ τὸν μόνον δεσμὸν Θεὸν  
κύριον ἡμῶν Ἰησοῦ Χριſτοῦ αἴρουσιν. Jud. 4. qui unicūm illum Domi-  
natorēm Deum & Dominum noſtrum Iesum Christum abnegant.

§. III. Neqve vero unius ordinis illi tunt luæ ipſorum  
rationis ac prudentiae adoratores; ſed ut alii Deo incarnato ſe ob-  
vertunt hostes; ita alii ulterius etiam procedentes, Dei efen-  
tiam præcipitem dare conantur, & omnis supremæ potestatis  
expertes eſſe cupiunt. *Sardi venales alii alii nequiores!* Qui  
dum magistram ſeqvuntur in inviſilibus ſolam ſuam & cor-  
ruptam rationem, id, qvod rectum in ratione ſupereſt, ferme  
exuere, & dum prudentiam profitentur, prolapsi in impudentiam  
pariter & imprudentiam cum ratione iſfanire recte judicantur.  
Poterimus, præceps judiciū qviferamus, ab illis qvidē incusari,  
præcipue cum statim ſub diſſertationis initio, antequā rem ca-  
lamo diſcūſimus, ſententiam pronunciemus. Verum cum  
in orthodoxa Ecclesia, repetitis creberrimis triumphis irre-  
ligiosorum homuncionum illa vanitas ſæpe jaſt profligata fit,  
ut publice ad veritatis lumen eam exponere ipſi plerumque  
vereantur, ſed tantum callide monſtroſiora ſua ſomnia melio-  
ribus ſcriptis immiſceant; conſcientia veritatis convicti non  
poſſumus, niſi id reprobare, qvod ſcripturarum ſacrarum  
~~πεπληρωθέντα~~ inde ex antiquissimis Iſraēliticæ  
& Christianæ Ecclesiæ ſeculis reprobaverunt.

§. 4. Rectissime igitur non eos tantum cum Psalte  
Pſ. 14, 2. ſtultos vocamus, qvi, qvocunqve id fiat modo, dicunt,  
non eſt Deus; ſed & illos, qvi, dum Deum venerantes volunt  
videri, Christum tamen invadunt, cum Paulo 1. Cor. 1, 19. 20.  
perverſæ & ablate ſapienſia coarguimus, & vanitatem omnium  
eorum odimus, qvi in caſsum tumultuantur & fruſtra tremunt,  
contra Deum ejusque Christum conſilia capientes, idque exo-

ptau-

105

plantes, ut illorum rumpant fuses, Gloris eorum direcūis, eorū redorū sive frenis omnibus se exuant, quales animos graviter objurgat Ps. 1, 1. seqq. & Jer. 1, 20.

§. 5. Atque hi tamen omnes PRUDENTIÆ affe-  
ctant famam, & nos Veræ ac DIVINÆ SAPIENTIÆ Se-  
ñatores dementiae incusant, plane irrisoribus iis similes, de  
qvibus Paulus 1. Cor. 1, 18. seqq agit. Qvo in loco intrepide  
concedit, Τὸν λόγον τὸν εὐρὺν πᾶσι διαδικυμένοις μάγιστρον εἶναι. Sermo-  
nem illum, quo crux prædicatur, pereuntibus stultitiam esse, contra  
qvos nihilo segnius Paulus suo tempore predicabit crucifixum  
**Christum**, Iudeis quidem scandalum, & Græcis stultitiam l.c.  
v. 24. ast credentibus tamen summam sapientiam v. 25. nihil præ-  
terea veritus Festi etiam Romani acerbum scomma, qvo  
ipsum de Christo præclare ac μαρτυρίας agentem manias ex  
multiplici variaque literatura contractæ damnabat, Act. 26, 24.  
Eadem illi ratione nos superstitionis, cultus anilis, credulita-  
tis, & socordiæ incusant, leque PRUDENTIÆ FILIOS ar-  
bitrantur, propriamque sibi, at variam, prout lubet, RELI-  
GIONEM PRUDENTUM suis è cogitatis efformant,  
aut, ut expressius dicam, effingunt.

§. 6. Qværere si velis rationem, e qua oriatur, qvod  
in fieta qvadam PRUDENTUM RELIGIONE stabilienda  
adeo sedula sint multa ingenia, per accidens eqvidem illud  
provenit è divina μαρτυρίᾳ & patientia, qvæ aut aliis pati-  
entiæ qvoq; exercitium subministratura, aut malorum conve-  
sionem exspectans, aut omnē excusationis materiam tublatura  
interdū concedit, ut judicium de opere mali celeriter non exigatur,  
ex qdo deinde corda mortalium audacissima sunt ad facienda mala,  
Eccl. 8, 11. prætereaq; crebro patitur, ut eadem contingant justo,  
qua impio; bonitatis & munditia studioso; qua spurco; sacra  
facienti, qua sacra spernenti; probo, qvæ peccatori, temere ju-  
ranti, qvæ juramentum simenti eveniunt: Unde licentia cor-  
dis humani in detersus abit, & delirations ubiq; augentur. l.c. cap.

9. v. 1. 3. Sic ergo inde existimant imprudentes, ait PRUDENTIAE titulus, sectantes, aut non esse Numen; aut, si quod sit, certe illud homines suae voluntati, velut bruta naturae suae motibus, permisisse, ut ita, quae peccata habeantur, DEI non quidem causa talia sint, sed inter homines talia putentur, atque ita nec expiatio Numinis necessaria sit, nec poenae a DEO metuis debeant, aut si poenis uti DEUS velit, temporariæ tantum eadem esse, non æternæ possint. Quo accedit Divini Numinis abscondita ab oculis majestas, potentia, ipsaque Deitas, quae cum nosci debeat ex Dei operibus, saepius omittitur adeo temere, ut ipsis Dei operibus ac viribus in naturam a Deo creatore positis adscribat ratio, quod Deo tribuijre debebat. Quæ tamen ab oculis remota Deitas uti se per naturam sufficientissime demonstrat, ita aram loyntus, excusationis expertes eos reddit, qui aut Deum planè non inveniunt, aut inventum Deum non ut decet, reverentur. Qvod Paulus divine docet, Rom. I, 19. 20. 21. ac divinum iudicium subjungit: Οάστοις είναι σε Καὶ επωράγησαν V. 22. dum videntur / e.g., jaculant sapientes esse, redditi sunt satui. Qvod in eos, de quibus dicimus, optime cadit, RELIGIONEM PRUDENTUM enim dum affectant ac quæcunt, IRRELIGIOSITATEM FATUORUM invenerunt, sibiq; delegerunt.

S. 7. Vera autem ratio est naturæ humanæ horrenda perversitas, eademq; tantopere prava, ut illud etiam, quod agnitionis Dei per naturam supereesse poterat, sub jugare atq; obruere studeat: siquidem homo naturalis, sibiique relictus ad omnia potius amplectenda paratus est, quam ad suscipiendum per fidem veram de Deo sententiam, quæ tamen suo quo. dam motu vel ex naturali sapientia scrutari, vel ex superstitione & humana traditione retinere saepius haud veretur. Ita vero facillime fit, ut fide remota omnem Deireligionem ratio nullibi secura aut audaci sensu, aut praxi licentiosa abjiciat, vel eam suo prolibitu moderabilem esse existimet, vel in anxia tan.

tandem dubitatione & tenebrosissima ignorantia ac veritatis desperatione omnino succumbat.

§. 8. Huic naturæ pravitati (Satanam enim **omnis** mali autore speciatim non inducimus) si singulares in singulis affectus, qui illinc nati & pedetentim aucti Atheismū Practicū gignunt, cum ingenii sagacitate atque audacia omnia acutius demonstrandī, & à consuetis doctorum viis abeundi cupidā conjunxeris, & in alio inexsatiabilem gloriæ humanæ cupiditatem, in alio lubidinem voluptuosissimam, in alio immoderatam auri sitim, inq; alio religioni violandæ maxime idoneum crescentis potentiae desiderium consideraveris: satis patebit causarum eo deducentium, ut religio CHRISTI, quæ talia non permittit, deseratur, & sic dicta RELIGIO PRUDENTUM, præferatur. Sicenim placere illud poterit : **QVALIS REGIO, TALIS RELIGIO:** & *ubi tesaurus est hominis, ibi cor ejus esse,* mirum esse nequit. Ex amore ejus facile fiet Deus, & cum suam hono gloriam prudentiâ, ut creditur, augendam pro Deo adorat, ex prudentia illa sua ad tuendam gloriam facile quasdam *Religionis* Regulas accommodabit.

§. 9. Sed ut ad scopum accedamus proprius, non multum quidem erimus solicii de *eijmo RELIGIONIS*, quippe quam cum Lucilio apud Romanæ Eloquentiæ summum Principem propterea, quod sacra, atque ad DEI cultum & imitationem pertinentia studiosè repeti ac relegi debent, latinis à *relegendo* dictam accipimus, quamvis ad religandi vocem Lactantius accedit, Augustinus ad reeligenda vitio nostro deperdita inclinet, & Gellius relinqvendi mentionem faciat, cum religiosa aut propter sanctitatem, aut propter ominis dignitatem à nobis relinqvantur. Neq; in eruendo vario *Religionis significatu* longi erimus, quippe quæ latissimè curam suo officio satisfaciendi, deinde varium conscientiæ dictamen, non rectum tantum, sed & scrupulosum, atq; interdum superstitionis erroneumq; significat, & sensu ad divinitatem propiore, tum obligationem, tum inclinationem creati intelligen-

cis erga Creatorem, cum ipsam variam colendi DEI rationem;  
atq; inde promanantes actus internos & externos observantiam  
DEI spectantes denotat, inq; strictissimâ significatione innuit  
habitum bonum recte agnoscendi DEum verum, eumque re-  
ste colendi. Qvò accedit, qvod ordines tum in gentilismo, tum  
in papismo diversim existentium, atq; ad certas regulas ad-  
strictorum sacerdotum, monachorum, & monialium religionis  
nomine venire s̄everint. Nobis verò illa cœteris omissis hic  
significare debet hominum erga divinam naturā inclinationem  
eamq; generalius sumtam, sive hæc aliqua, sive etiam omni-  
no nulla sit. Neq; etiam, qvomodo *prudens* à providens dedu-  
catur, aut qvid *prudens* variè significet, inquiremus, id qvod  
Grammaticis atq; Philosophis concedimus. Id saltim dicimus,  
*Prudentes* hic esse, qvi præ aliis curiosi, acuti, ac subtile res  
divinarum humanarumq; æstimator esse, atq; ad hujus  
Universi conservationem optima adjumenta afferre posse &  
videri volunt, & sibi videntur. Hæc sufficient: dicenda enim no-  
bis reliqua magis ad scopum facientia nunc instant. Id igitur  
considerabimus primo, num *Athei* sint? Posteaq; an *Religionem*  
*Prudentum* aliquam jacent *Athei*? (de *Naturalibus* enim aliisq;  
*Prudentum religionem* sectantibus, ac temeraria gloriatione  
professis, dicendi nobis locus non est, undē & in rubro eam in  
*Atheis* spectandam proposuimus:) ae subjungemus deinde,  
qvaratione cum iis Christiano ad ductum Sacrarum Literarum  
fit verlandum, ut *Atheismo Prudentia* non inesse sentiatur.

§.10. Stupuerunt vero, dū de *Atheis* qværi cœptū est, moratio-  
ra hucusq; pectora in nomine *Atheorum*, voce ex homonymias  
latitudine (in nomine enim & variâ distinctione non hærebo) ad  
eos applicata, qvi serio ac directe Deum negant, atq; adeo, qvod  
horribilius est, acute contra Dei existentiâ disputant, ex eodēq;  
fundamento humano generi, nisi qvodam quasi ex pacto &  
gentium consensu aliqua vitare velit, omnem omnia pro ar-  
bitrio agendi licentiam integrā esse, tacite non tantum, sed  
inter-

interdum etiam satis aperte dictant, & ad hanc vivendi lusbidinem paulo æquius refrenandam Summi Numinis quodam, licet vanum nomen, atque metum aliquem imperitum à vi-ris regnandi cupidis, vel saltim politicæ societatis amantibus inventū esse judicant; quales homines Latini *Impios*, atque *Irreligiosos* vocabulo strictius sumto vocaverunt. Veræ animi tranquilitatis studiosi diu fluctuarunt, an tales unquam existiterint, nec pauci fortiter negarunt, ejusmodi homines esse posse, quippe cum hac ratione totus orbis non possit non misceri, neque quidquam inviolabile ita superesse queat. Neque enim ulli Principi diutius vitam suppetere posse vident, quam furor talis *Athei*, nisi impediatur, permettere voluerit, nec urbē ullā aut domū florere posse, si quis ibi *atheus* fuerit, cui incendia complaceant.

§. II. Fatemur: profluunt ex uno *attheismo* seu *Attheismi* vocabulo omnia non secura tantum scelera, sed satis etiam, nisi Deus sit, tuta. Quæ enim jam improba irreligiositatis posui momenta, exsecrandâ quidem, sed verâ tamen connexione è primo capite serio negati Dei seqvuntur. Qvod si enim non est Deus, (pono, quod est falsissimum) quid ni contra Non-Entis disputes existentiam? Si Deus non existit, quis humano generi, nec tantum viris potentia principibus, sed & sic tentientibus vel de infima populi fæce viris licentiam, ut lubet, agendi demet? Non faciet illud DEUS, neque enim esse Deum dat Atheus: non religio, quomodo enim illa ad sacra tuenda, meditanda, relegenda obligabit hominem, cui sacrum nihil est? non obligation naturæ, haec enim nihil illa ratione erit, nisi sua quārumque rerum indoles, in homine profecto ad malum præ bono, & dulce præ honesto cogitandum ac sectandum inclinatissima: non legitimor, quisquis enim rei viventi perque naturam liberrime agenti, Leges præscribendi potestatem sumit, contra naturam libertatis agere atheo videtur: non metus tamæ, quid enim fama est, nisi aut pauciorum aut complurium etiam iermo, non nisi nimis pusillanimum, & rumpesculorum captatorem vulnerans, nec semper eos, qui improbi censentur,

sed

sed & eos, qvi justi dicuntur, mutata tantum persona insectans?  
§. 12. Non coērcebit eum potestas magistratus; hæc  
enim atheo, dum lubet, iniqva videbitur, & ab eo, licet pla-  
ne deleri nequeat, in persona certe hujus vel illius magistratus  
per assassinatum & parricidium labefactari potest: non pœ-  
na, ac supplicium, qvippe cum atheus nihil existimet esse hor-  
ribilis, qvam mortem, pertinacia tantum aut pervicacia su-  
perandam; non genus mortis, qvippe ante qvam aliqua forte  
per manum & instrumenta hominis, carnificem qvem di-  
cimus, patienda sunt, qvæ ipsa sine illa vi multi etiam alii, & po-  
tentissimi qvidē interdū viri, vel per morbos, in calculi dolo-  
ribus, colica, podagra, odontalgia &c. vel per chirurgorum se-  
cantiū atq; urentiū ministeriū, vel per vim hostilem armatorū  
aut victorum, pati ac sustinere debent: non deniq; durans post  
mortem ignominia, perennis suspensio, capitum affixio, cor-  
porum dissectio, exustio, protractio: namq; atheo, sicut omnino  
nullus post mortem superesse sensus existimatur, ita nec ratio-  
ne cadaveris major est ignominia elementi aërii, qvo corpus  
hominis continetur, aut ignis, qvo exuritur, aut superioris  
terræ partis, qva ad tempus protrahitur, qvam interiorum  
terræ partium, qvibus conditur. Et sectionem medicam tole-  
rant magnatum ipsorum corpora, nec ferro ineſt ignominia,  
nec manus hujus hominis præ hominis aliis manu est turpior.  
Qvod ignominia est, atheo nonnisi stolida dissentientium &  
contemnenda opinio videtur: turpitudinem in facto naturā  
nullam esse agnoscit, qvia nullum humani generis supremum  
moderatorem agnoscit, cuius ad sanctitatem omne hone-  
stum ac turpe metiendum sit.

§. 13. Non potest hinc obscurum esse, qvam stygium, qvamq;  
infensum toti humano generi atheismi dogma sit, si atheismus  
ullibi sit. Deme qvæſo verum veri Dei metum, & qvamq; cuiq;  
bene male prolubitu agendi dabis facultatem, omnemq; simul  
ſumorum principum majestatem, si non ſublatam, certe ſecu-  
ritati ademtam facies. Qvamobrem id præcipue demirandum  
est

qvod magnates qvidam atheismi se professores haberi ullo modo patiantur, vel adeo temerarii qvidam homines sint, ut Principes Atheismi incusare ausint. Illud qvippe per crimen inferioribus, (sæpe enim *Regis ad exemplum totus componitur orbis*) dum atheismum in thronos usque exaltatum, & purpura Ducali aut Regiâ ornatum complecti velint, horribile ferrum in tremenda facinora strictum exhiberi, qvomodo negabitur? Et si qvis per orbem fuerit Princeps directe atheistus, adeo illum suæ vitæ oblitum, suiqve regiminis contemnentem esse dicas, ut cuivis dumodo is sentire idē cupiat, feralem ensem sua manu tradat. Viderunt verò omnia secula satis effusi sanguinis pretiosissimi, ut opus non sit, furiosas manus atheismo armari, atq̄ ita in scelera, si Deus non sit, (nam temporariæ pœnæ minus roboris in perverso pectore habent) in scelera, in qvam impune perpetranda, excusso veræ Divinitatis metu illici.

§. 14. Hinc Regum Principumq̄ est primum & pro Deo, & pro se ipsis officium, dogmata atheistica nulla pati, nec concedere, ut qvisq; vam vel semel impune de DEI Non-existentia loqvatur, multo minus, contra Deum ut disputare ausit, (vid. Sekkend. Addit. des Christen-Stats, ad lib. 1. c. 1. §. 1. pag. 14. 15.) qvanq; vam jocose vel exercitii caūla id fieri qvis ajat: siquidem, ut Luc. Balbus Stoicus orationem suam de Deorum natura claudit, *mala & impia consuetudo est contra Deos* (Deum dixerimus) *disputandi, sive animo id fit, sive simulate.* Qvamobrem mala hæc & impia, & periculofissima etiam consuetudo coērcenda & plane tollenda est. Licet enim nec ipse atheismus, quantum sententia est, velut crimen puniri queat, cum *nemo cogitationum pœnam luere debet;* tamen atheismus ore prolatus ac defensus inter crimina omni merito referendus & coērcendus est (conf. Grot. de J. B. & P. lib. 2. c. 20. Meieri H. R. c. 1. in f.) sicut prohibita omnis hæresis contra interdictum publicata, propagata, ac detensionibus munita omnino criminis loco haberi, ac ve- lut crimen à probo Magistratu legis interdicentis vindice puniri potest

poteſt. Concedam autem omnem qvodammodo religionem; omnem ſectam in republica tolerabilem eſſe, qvouſq; Deum docet: Atheiſmum certe direſtum ſive theoreticum, ſive practicum, omni rei publicae ac majeſtati fatalem, atq; ita in-tolerabilem eſſe cenſeo, qvoniam per illum cum religione, ut Plutarchi verbiſ loqvar, οὐεκπικὸς ἀπόστολος κοινωνίας, καὶ τομοθε-τιας ἔργον, i.e. coagulum omnis ſocietatis. Et fundamentum legis-lationis ſuſtollitur.

§. 15. Verūm aīs: nullus forte talis eſt atheus, atqve ita contra Atheoſacri ſtylo dicere, non eſt neceſſe, nec, cum do-gma iſtud infame, Deum non eſſe, omnem peccandi impunita-tem vel certe autoritatem exhibere videatur, credibile eſt, the-oretiſos, ut vocantur, atheoſ ullibi viſos eſſe: agendum potius contra Atheoſ Practicos, qvorum totus plenus eſt orbis: Un-de Owenus ita qvondam cecinit:

*Inſipiens in corde ſuo: Non eſt DEUS: inquit,  
Dixit: at hoc nullus credit inſipiens.*

*Inſipiens negat eſſe DEUM ſi nemo, qvis ergo  
Atheus eſt? Nullum qvi cupit eſſe Deum.*

Non male, fabeor, contra Practicos agendum eſſe dicitur; non tamen propterea agendū contra ſolos illos. Utinam non forent, qvidi recte etiam Deum negando hoc nomen merentur! Beatior fine dubio multa ex parte hic mundus eſſet. At vero iis, qvi-bus converſatio cum variis hominibus eſt conveſſa, per expe-rientiam adeo hoc exploratum eſt, ut certius eſſe nihil que-at, qviq; ē variis occultius agentium scriptis conqvirere in haę cauſa aliorum ſententias ſtuduerunt, aut opinione citius in pefſimos horum hominum sermones inciderunt, atheiſmi theoretici ac direſtē talis gravifſimi teſtes eſſe poſſunt.

§. 16. Equidem ſi atheoſ dicere illos cupias, qvi nullum pla-ne divinitatis & ne connatuin qvidem ac divinitus impreſsum ſenſum habeant, atheoſ multos ipſi athei facient: nec illi ſoli, qvi, plane nihil divinitus fieri, propugnare per hypothe-

ſia

sin debent, sed & alii multi atheos dabunt esse, cum ignorantiam Dei in variis hominibus concedant, & non nisi adquisitam Dei agnitionem inceteris ordinariè dari velint. Sed hanc ratione atheos dari, negabunt omnes illi è contrario, qui omnium animis existentiæ DEI & dependentiæ à Deo sensum ingenitum esse non vane profitentur. In quibus tamen non forte mireris olim fuisse gentiles; id mireris forsan, fuisse in iis eum maxime, qui Dei providentiam sentire non potuit, aut rectius non voluit. Epicurus, idque eum tradidisse in cœlesti (si credas, ita vero Epicuri discipulus illud nuncupat C. Vellejus) de Regula & Judicio Voluntatis. Sic enim hic de eo: *Solus vidit (primum) esse Deos, quod in omnium animis eorum notionem impressisset ipsa natura.* Quæ est enim gens, aut quod genus hominum, quod non habeat sine doctrina anticipationem quandam Deorum? quam appellat οὐλην Εpicurus, id est, antecupertam animo quandam informationem, sine qua nec intelligi quidquam, nec queri, nec disputari possit, apud Cicer: I. de N. D. §. 43. ubi idem ulterius de insuis vel potius innatis cognitionibus, primis notionibus, ac de anticipatione, vel prænotione divinitatis novo sermone loquitur. Hac igitur ratione concessis innatis Dei notitiis atheistus esse plane nemo potest. Sed hanc quidem controversiam, de qua nobis oratio non est, mittimus, & atheistos eos consideramus, in quibus, quæ adest de DEO sive ingenita, sive adquisita cognitio, supprimitur, vel obruitur.

§. 17. Atque ita quidem diffiteri non possumus, hominem ad atheismum perfacile inclinari, & ut B. Lutheri stylo utar, *suo sub pectore atheum circumferre*, adeo ut ii etiam, qui ceteroquin acerrimi Deitatis defensores existunt, Deum in controversiam subinde vocitare videantur. Cotta de semet ipso hoc quondam fassus legitur: *Ego ipse Pontifex, qui ceremonias, religionesq; publicas sanctissimè tuendas arbitror, is hoc, quod primum est, esse Deos, persuaderi mibi non opinione solum, sed etiam ad veritatem, plane velim; multa enim occurruunt, quæ concubent;*

*ut interdum nulli esse videantur. Cic: de N. D. I. §. 6.* Qvā in re etiam inter ipsos Christianos varius Lector forte testimonium feret, non deesse horas, qvibus anxia rerum divinarum mens hæreat, nec subito auxiliū sentiat, qvamvis Deitati alias promtissime assentiatur. Scriptas aliorum confessiones (videatur tamen Illustris Sekkendorft. Christen=Stat. L. I. c. I §. 4) multis allegari non est opus, & tentatorum exempla in hoc genere minus sunt rara, qvivictoriam cupiunt, ac divinitus sibi concedi optant, propterea que ad sacra se placide reduci patiuntur. Sed de hoc genere atheismi, qui facilius discutitur, & à melius sentientibus, sed anxiis, non propugnatur, iterum non est termo.

§. 18. Est vero nobis oratio de iis hominibus, qui tum acumine ac subtilitate ingenii curiosioris, tum maxime suā cupiditate liberius omnia, & pro lubitu agendi, duci se patiuntur ad impietatem frivole abnegandi Dei, quem tamen natura ipsis monstrat. Id enim certissimum est, vere bonum atheistum esse non posse, sed bonum esse, prout cupido & ratio sui status, sive is privator sit, sive magis publicus, id requirat, unde nec facile ullum videbimus atheistum fieri, nisi qui prius in talia cogitata aut consilia decenderit, per quae, si debeant succedere, censendum est, utile ipsi fore, ut nusquam Deus esse credatur. Talem autem atheistum §. 10. descripsimus, quidq; inde periculi rebus publicis nascatur, ostensum ibi dedimus.

§. 19 Esto igitur dubium non sine causâ, an integræ ullibi reperiantur nationes, quæ tanto atheismi vitio laborent; de singularibus profecto exemplis dubitationem facilius discuti videbimus. Illa populorum in causa fluctuare & prisci & recentiores nullo negotio perspiciuntur. Qvod si Senecam consulere lubebit, ille quidem epist. 117. asserit, *non ullam gentem usquam esse adeò contra leges moresq; projectam, ut non aliquos Deos credat;* si Ciceronem, cuius locus in hanc causam frequentissime adducitur, e. i., Tus. Quæst. §. 30. illi firmissimum hoc afferri vide-

IUR,

175

itur, cur DEos esse credamus, qvod nullgens tam fera, nemo boni-  
num tam sit immanis, cuius mentem non imbuerit DEorum opinio:  
itemq; alter ei similis è i. Leg. §. 24. De ipsis hominibus nulla  
gens est neq; tam immanis veta, neq; tam fera, quæ non, etiam si igno-  
ret, qualem baberi Deum deceat, tamen babendum sciat. Idemq;  
& Vellejus & Balbus alibi velut certum disputant. Qvorum  
priorem, dum i. de N. D. §. 62, observo refutatum esse, minus  
recte à Cotta ibi refutatum video, cum hic de firmioribus gen-  
tium opinionibus, ille de insitis cognitionibus loqueretur.

§. 20. Id vero simul è Cotta disco, tuô jam tempore  
illum censuisse, qvod dentur integræ nationes à Æsol. Primum  
enim, ait, unde nota tibi sunt opiniones nationum? Evidem arbit-  
ror, multas esse gentes sic immanitate efferatas, ut apud eos nulla su-  
spicio Deorum sit. Qvos inter suis credas, si credas, incolas urbis  
**Crambi**, qvos obsidione captos omnes à Æs mersit Moxus  
**Lydus**, qvod nec nossent Deū ullum, nec colerent, ref. Nic. Da-  
masceno, itemq; Acrotheitas, sive Thoas, qvorum ex Theophrasto Porphyri. l. 2. de Abstin. & Simplic. in Epict. c. 38. memi-  
nerunt, qviq; cum nullum Numen colerent, subito dicun-  
tur à terrâ absenti esse. Notum etiam est de Æthiopibus, qvod  
eorum magna pars habita olim fuerit atheismi rea, sicut Stra-  
bo lib. 17. est autor, qvi idem Callaicos, gens illi sunt Hispanica,  
atheos à qvibusdam habitos esse, lib. 3. afferit. Atq; inter re-  
centiores (nam qvi ad negativam inclinant, satis ex omni secu-  
lo multi sunt:) allegari poterit atheorum gentium assertor  
**Christ. Arnoldi**, in Annot. ad Abr. Rogerii Ethnicismum p. 219.  
qui de citata Ciceronis sententia judicat, plus ferme, qvā par-  
erat, in eā dictum videri, & sine dubio nimis leniter sic de multis  
judicatum esse, siq; vidē, qvāntum peregrinantes observare po-  
tuerint, contrariū qvibusdā in gentibus didicerint, & provocat  
ad alias qvoq; relationes, v. c. die mittelländische Schiffahrten  
fol. 101. Die Nassauische Reise fol. 29. & Jan Hügen Linschoten  
c. 4. & 41. Verum exempla, qvæ inducuntur, nondum viden-  
tur

tur atheismum integri populi satis confirmare. Nam qvod de  
Acrotheitis dictū est apud Theophrastum , dextre numquam  
est probatum , qvæque Strabo affert de Æthiopum quo-  
rumdam religione, faciunt indubiam spem , de reliqvorum  
cultu minus explorata omnia fuisse, nec formam cultus illo-  
rum innotuisse, cum à vicinis diversa senserint, nec religio-  
nis commercia habuerint. De Callaicis ipse nimis est dubius,  
sicut ostendunt voces ἦνοι φασι, qvæ fidem penes referentes esse  
jubent. Qvod de Africanis, qvi ad promontorium bonæ spei  
habitant, à Dn. Mandelsloh Eqv. Mecklenb. ad Olearium scri-  
ptum est, qvodq; de Gallis Antarcticis ex instituto ad illos  
itinere scripsit Rogerius à Knuzio citatus , latere eos , an sit  
*Deus?* ( conf. Calv. epist. 237.) qvod de incolis qvibusdam  
Americæ Josephus Acosta refert, qvod sint sine rege, sine Deo,  
sine ratione, qualia & Cuperi Misalethes in Atheism. Arc. Re-  
vel. producit provocans ad Rochefort. Hist. Insull. America-  
narum, atq; ad Lerium &c. id omne iis, qvi post illos venere,  
per experienciæ lucem redditum est magis dubium, sicut ipse  
Lerius in Navigat. in Brasil. c. 16. aliiq; complures testantur,  
non sine omni illos DEI cultu deprehensos esse. Sed ex  
his, sicut & ē Crambiis Damasceni, si res ipsa planè consenti-  
ens fuerit, plus argumenti pro ignorato, qvam pro negato Deo  
sumi fas erit. Unde nos dubia relinqvimus, qvæ B. Meieri  
Hist. Relig. c. 1. §. 2. habet, *Certum esse, non nullas gentes, nationes*  
*aliquas boalienum esse, in quibus populus omnis sit atheus, directe*  
*Deum negans* P. uti & ipsum deinde in alia abiisse observamus.  
§. ii. Sed difficilia qvæque sunt dictu de populo a-  
theo, directe Deum negante, qvi in antiquis Borussis, in qvi-  
busdam Tattaris, alibiique, at frustra qværitur; ast si daretur, non  
crimen tantum & impietas atheismus foret, sed sectæ nomen  
etiam defenderet. Particulatim verò atheos dari in theo-  
retica significatione, directe Deum negantes, ad solis clarita-  
tem liqvet. Evidem in S. Lit. neminem invenio perspicue  
descriptum

descriptum, DEUM qvi directe negaverit. Qvisqvis enim contemtor Deitatis in iis existimari potest, is non Deitatem negat simpliciter, sed vel hujus in individuo Dei Deitatem rejicit, qvo Pharaonis Deos agnoscentis responsio Exod. 5, 2. pertinet, vel providentiam & justitiam vindicativam Dei spernit Ps. 10, 3. 4. Ps. 14, 1. vel incusatur deficientis veræ Veri DEI agnitionis in genere Gal. 4, 8. & Eph. 2, 12. qvo ultimo loco ipsa vox *et H̄w̄* legitur.

§ 22. Qvi verò Col. 3, ii, sub nomine *barbarorum, & scythis- rum* atheismum latitare ante diluvianum, & postdiluvianum voluerunt, inq̄ eō pro se Epiphanius verba ex Panar. adv. 80. hæres. scripto de Barbarismo & Scythismo citant, ii & Patrem hunc minus recte intellexerunt, qvi DEUM nullum tunc agni. tum esse, haud dicit, & Apostolum ipsum nihil omnino de variis ibi circa Deum sententiis, sed tantum de sublatâ in Christo quārumlibet gentium differentia agentem pejus etiam interpretantur. Unde nec Atheismum barbarismi, aut scythismi nomine describi placet. vid. G. J. Vossii de Orig. & Progr. Idololatr. I, I.c. 3. Inde verò hoc derivamus, paucissimos jam olim inter Israëlitas fuisse atheos, cum Prophetæ acerrimi vitiorum popularium censores nunquam tamen atheismi theoretici perspicuam fecerint mentionem.

§. 23. Atque id vel hodie inter Judæos observatur, non facile in iis inveniri atheistum, qvalis si quando inter eos existiterit, aut atheismi se suspectum fecerit, plerumq̄ is ficto Christiani nomine Judæos reliquit. Talis fuit Benedictus Spinoza, (Maledictum rectius dixeris) qvi in Tractatu Theologico-Politico atheismum satis subtili, & acumen præferente scribendi ac ratiocinandi genere insinuavit, postquam ex Judæo & Portugallo qvidē in Belgio factus est pessimæ notæ Christianus omnisc̄ religionis desertor tandem malitiosissimus, adeò ut & moribundus (contigit autē ei captivo mors eodem in Belgio) nullum admitti voluerit Clericum (teste Autore des Pensées diverses érites à un Dr. de Sorbonne à l'Occasion de la Come- te,

te §. 181.) idque, ut amici sunt confessi, ne videretur inconstans  
in intentiâ pœnitentiam ullam sensisse. Huic verò opponas  
Gabrielem Acostam, è Christiano factum proselytum Judæo-  
rum, Amstelodami circumcisum, & Uriel vocatum, qui  
tandem mortem sibi conscivit, relictæ scripto: *Exemplar hu-*  
*manæ vite* inscripto, quô omnem revelationem impugnavit  
atheo, quam naturalistæ similior.

§. 24. In antiquis vero gentilibus atheismum fuisse com-  
muni calculo concedunt ipsi gentiles. Sed de eo distinctim  
tamen agendum est factis ejus diversis classibus. Fictitium  
(quale crimen à gentibus Christiano etiam cuique impactum)  
eum dicas primo loco, cujus quis temere insimulatus est, &  
falsò damnatus, qualis Socrati est, imputatus & pluribus ali-  
is Philosophis polytheismum rejectantibus. Sed hic præter-  
eat, cum religionis potius, quam irreligiositatis nomen me-  
reatur, quo nomine Socrates ap: Justin: Mart: Apolog. 2. defen-  
ditur. Et ap. Valerium L. I. c. i. Ext. 7. ab Atheniensibus dicitur  
damnatus, quod novam Religionem introducere videbatur: Un-  
de & se ipsius morti illacrymari solere, Platonem legentes afferu-  
erunt, argumentum ferme contra Deitatem ex eo desumpturi,  
quod defensorem suum Deitas non rectius defendisset. Conf.  
Clemens Alex. lib: 7. Stromatum, ubi tales atheos plures in-  
ducit, ac pro iis dicit.

§. 25. Atheismum huic submittimus illum, quem, oblatâ sibi  
non levi occasione, per consequentiam vel è scriptis, vel è factis  
aliorum probabiliter colligere alii voluerunt, sive, postquam  
omnia manserunt incerta, in eo imputando erraverint, sive  
minus. E factis quidem Cotta Ciceronianus sic argumentatur I.  
de N. D. §. 63. *Quid de sacrilegis, quid de impiis, perjuris dicemus?*

*Tubulus si Lucius unquam,*

*Si Lupus, aut Carbo, aut Neptunus filius*

*(ut ait Lucilius) putasset esse DEOS, tam perjurus aut tam impius  
fuisse? Quo pertinent, quæ de Dionysio Tyranno Syracusa-*

no

no longo ordine recensentur apud Cic. 3, de N. Deor. §. 83. 84.  
 Val. Max. 1. 1. Ext. 3. atq; Ælian. V. H. Lib. 1. è cuius jocosis,  
 ubiq; vid contra Deos fecisset, leporibus impietatem ejus the-  
 oreticam recte colligi, plures exultimaverunt. Edictis, atq;  
 scriptis atheismum variorum varii collegerunt. Non enim  
 tantum Protagoram Vellejus insimulat in his: *Nec vero pro-*  
*tagoras, qui se negat omnino de Diis habere, quod liqueat, sint*  
*non sint, qualesve sint, quidquam videtur de natura Deorum fa-*  
*spicari:* sed & Democritum accusat ita loquens: *Cum idem*  
*omnino, qui nihil semper suo statu maneat, neget esse quidquam*  
*sempiternum, nonne Deum ita tollit omnino, ut nullam opinionem*  
*eius reliquam faciat* §. 1, de N. D. §. 29. & ipse paulo post per  
 æq; valem consequentiam qvodam qvæsi talionis jure similis  
 impietatis arguitur cum præceptore suo Epicuro, dum Cotta  
 ex ipso qværit: *Quid dubitas negare Deos esse? non audes. Sa-*  
*pienter id quidem:* *Etsi h. l. non populum metuis, sed ipsos Deos.*  
*Novi ego Epicureos omnia sigilla numerantes: quanquam video*  
*nonnullis videri, Epicurum, ne in offensionem Atbeniensium caderet,*  
*verbis reliquise Deos, resustulisse.* §. 85. Occultæ ejus impie-  
 tatis ipsum arguit Posidonius etiam in l. V. de N. Deor. docens,  
*nullos esse Deos Epicuro videri, quæque de diis immortalibus dixe-*  
*rit, inuidie detestanda gratia dixisse* Sc: ibidem cit: §. 123. conf.  
 l. 3. §. 2. ubi iterum de eo Cotta: *Mihi videtur Epicurus vester de*  
*Duis immortalibus non magnopere pugnare, tantummodo negare*  
*Deos non audet, ne quid inuidie subeat aut criminis.* Quid tamen  
 ipse Cotta eandem in suspicionem se conjecit, contra Deos qui-  
 dem disputans, nunquam autem pro Diis loquens, nisi è fide,  
 qva suis majoribus credere sedicit: *Unde non Balbus tan-*  
*tum l. 3. §. 94 asserit, sibi cum Cotta pro aris & focis certamen esse,*  
*sed & l. 1. de Div. §. 8. cum M. Cicero dixisset, Cottam sic dispu-*  
*gare, ut Stoicorum magis argumenta confutet, quam hominum de-*  
*leat Religionem, Quintus Frater respondet; dicitur quidem istud*  
*à Cotta, & vero sapientius, credo ne communi iure migrare videatur* sed

C

*sed studio contra Stoicos differendi Deos mihi videtur funditus tollere.*

§. 26. Nolo plures allegare, sola hæc apud Ciceronem disputatio in periculum ita conjicit ipsum Ciceronem, ut velut politicus & augur deitatem concedere credatur, ut Academicus Philosophus valde fluctuare hac in causa (non dicam eandem deserere) censeatur. At hac ratione tamen alii ab aliis facile atheismi incusari queunt, adeo ut ne Aristoteli quidē parcere quidā voluerint, in quibus D. Samuel Parkerus est, Theologus Anglus in suis de Deo disputationibus, quia ipsum suspicione alii contra liberare studuerunt. B. Cellarius enim solo ex eo Epitomen Theologiæ Naturalis collegit, & Sekkendorffius in Addit. des Christenstats 1. 3. 8 pag. 106. adduto in hunc finem loco ex Eudem. VII. c. 14. eum defendit, quod & Fr. Picus lib. de Provid. & Scholastici fermè omnes fecere, ne quid dicam de Cicerone, quia eum prolixè pro Deitate disputationem introducit, per verba Lucilii 2. de N. D. §. 91. & passim alias. Sed hic omnino videtur, cum turpis. sinum & interperantibus animis dignum sit imputandi cito atheismi crimen, non ita multum ejusmodi consecutionibus esse dandum, sed quousque aliquis verbo Deitatem Intelligentem confitetur, eosque illū erroris potius ad atheismū deducentis, quam ipsius atheismi accusandum esse. Quod si tamen ejusmodi forte hominibus doctis atheismus inest, occultioris etiā & seqvente subtilior est, ac tanto perniciosior quoque censendus.

§. 27. Atheismū mitigatur vere talē, directum, & crassum illū dicimus, quem ipsa sua voce quidam gentiles sunt professi. Tales vero Græca antiquitas dubio procul habuit. Diagoram quidem Melium propterea, quod eum, à quo erat laesus, etiam pelerantem sine ultiōne divinā abire ac vivere videret, atheum factum tradit Sext. Empiricus l. 8. adv. Mathem. c. 2. p. 318. De eo ac Theodoro Cyrenaico conveniunt multi numero ipsi Gentilium scriptores. Cicero l. de Nat. D. §. 2. suis ipsius his verbis expresse eos atheos fuisse scripsit. *Nullos esse omnino (deos)*

(deos) Diagoras Melius, & Theodorus Cyrenaicus pūla verūnt. Ex-  
 pressius etiam Cotta l. c. §. 63. ait: Quid Diagoras, at deos qui  
*dictus est, posteaq; Theodorus, nonne aperie Deorum naturam sustu-*  
*lerunt?* & deinde §. 117. *Superstitione, quod gloriari soletis, facile*  
*est liberare, cum sustuleritis omnem vim Deorum; nisi forte Diago-*  
*ram, aut Theodorum, qui omnino Deos esse negabant, censes super-*  
*stitiones esse posuisse.* Eqvidem video existimari posse, qvod hi  
 viri non Deitatem, sed Deos impugnaverint, uti Clemens Ale-  
 xandrinus in Protreptico existimat, eoq; nomine eos defendit.  
 Conf. Athenag. in Apolog. ubi atheum dictū Diagoram vult,  
*quod Orphei arcanos sermones vulgo exposuisset, Eleusiniorum & Cabry-*  
*rum mysteria publicasset, & Herculis statuam, nerapis eoque vendis ligna*  
*decessent, dissecuisset not.* Gothofr. ad l. c. At vero non ob talia so-  
 lum Atheus hic, & subsecutus eum Theodorus est habitus, sed  
 ut Cicero refert, *quod nullos omnino deos putarent, omnes omnino*  
*Deos negarent, totam vim Deorum & naturam aperte tollerent: Qva*  
 in universalitate qvid reliquum? Qvin potius Cyrill. l. 6. adv.  
 Jul. significat, Athenienses ob ejusdem opinionem, *quod nullus plane exsistet deus,* in vulgus quoq; sparsam, morte eum da-  
 mnasse, eiq; qui occideret Diagoram, talentum decrevisse:  
*quamquam nayi tunc illam pœnam effugerit in ipsâ etiam*  
*tempestate Deum laceiens, ut III. de N.D. Cotta Cicero tradit.*  
 Quibus qvominus Hippoñem à̄θeo jungam, nihil obstat,  
 licet eum εὐλαβῆς διαρόias laborasse Arist. i. Met. 3. ajat: ita enim  
 revera omnes athei laborant. Incusant autem illum ipse Ari-  
 stoteles d.l. Alexand. Aphrod. in l. c. & Simplic. ad l. Phys. t. 3.  
 qui impium & longè abhorrentem eum à cognitione DEI fu-  
 isse, testatur. Qui si contra Deos, nec contra Deitatem  
 disputassent, quidni de uno Deo differuerunt, ut ea illo-  
 rum melior sententia ad philosophos devenisset? siqvidem  
 plures philosophi solum unum DEUM credidere, tacite-  
 que hanc doctrinam suis discipulis tradidere serio locu-  
 turi; unde & Hippoñem atheismi accusat Aristoteles, non  
 monotheismi, cui ipse Philosophus favit, nec majus periculum-  
 erat

erat, Deum unum profitari, quam Deorum statuas diffinire. Profecto quanto propiores illis antiquiores fuere gentiles, tanto amplius de his atheis nosse potuerunt.

§.28. Atheorum vero similiū plures ex Cottæ sermōnibus l.3. de N. D. §.7. videntur fuisse, quando inter omnes, ait, nisi admodum impios convenire, esse à eos. Nescio, an ad Critiam Atheniensem, cuius infra mentio fiet, & ad Sisyphū Empedoclis atq; Euripidis respexerit. Alios certe à Diagora ac Theodoro voluit l.1. §.117. tibi postquam jam supra dictorum mentionem fecisset, plures etiam additurus, quorum ante non meminerat. *Quidii, pergit, qui dixerunt, totam de Ditis immortalibus opinionem factam esse ab hominibus sapientibus reipublica causa, ut, quos ratione non posset, eos ad officium religio duceret, nonne omnem religionem funditus sustulerunt?* Hinc quamvis in Heraclito, Anaxagora, Socrate, Aristotele, ipso Epicuro, totaque Stoicorum scholā, aliisq; Philosophis multisq; præsuminon debeat, ac de Prodigio Chio, quem Cotta Ciceronis accusat, deque Euhemero Historico & sim. facile videam, eos atheos dici non posse, cum & metu inducti iisdem, quos oderant, fietis Diis extrinsecus quadam ratione applauferint, atq; interius ab iisdem omnino abhorruerint, gentilemque illam regionum confusionem, quantum in ipsis erat, ostensis Deorum mortibus & sepulturis, itemq; apoteosibus virtutum, commodorum & bonorum fortunæ divinitatis nomine adoratorum demonstratis sustulerint; tamen illos, quos superius dixi, homines in gentilibus omnino pro atheis non sine causa habitos esse existimari licebit, cum Dei naturā nullam ostenderint, omnem omnino divinitatis vim negaverint, imo & Theodorus ille εἰς τοις νυγας esse dixerit pro Deo non existente sermones, omnesq; propterea ad furta, perjuria, & rapina stuto procedere posse, absurdaque plura concedere debuerit, ac voluerit: de quo ex Epiphanio talia profert Ll. Greg. Giraldus Syntagm. I. de Deor. Gentil. historia, eidemq; Laertius testatur, quod docuerit, sapientem suum adulteria, & sacrilegia

com-

185

committere, ac citra pudorem cum scortorem in propatu-  
lo habere posse. Qvam ob causam deinceps per scomma,  
qvasi ipse Deus esse vellet, qvi nulli Deo subiectus esse cupie-  
bat, vel per antiphrasin Θεὸς dictus est, idemq; impietatis qvasi  
heredem natus est Bionem Borythenitem, per m̄orbum  
deniq; ad meliora ex atheismo traductum.

§. 19. Qvamq; igitur H̄elianus V.H. l. 2. c. 31. contende-  
re videatur, *barbarorum neminem eis à deo tuta fuisse delapsum* aut  
in dubium vocâsse, sint ne dii, an non sint? id tamen de Indis,  
Celtis, Aegyptiis dicit: ast nihilo secius ipse id concedit de illis  
Philosophis, qvorum ibi mentionem fecit, nec eos defensita-  
recupit. Propter tales igitur homines Simplicius in c. 38.  
Epiet. demonstrationes etiam pro exsistentia DEI exigit, idq;  
ut ait, *propter importunos quosdam homines: & Arian. Epiet.*  
*lib. I.c. 12. idem agnoscit, cum sic ajat: De diis sunt, qui dicunt,*  
*non esse numen: & ne existimes, illum non loquide iis, qui*  
*directe Numen negant, subjungit, alii, esse quidem, sed ignoravū,*  
*& negligens, nulliq; providere.* Atq; hunc quidē atheismū nobis  
largietur facile Cheronæ⁹ ille Plutarch⁹, quando in lib. de Iside  
& Osiride ait, qvod aliqui φύγοντες ὥσπερ εἰς τὴν ἐξωτερικῶν,  
ἔλασσον αὐτοῖς, ὥσπερ εἰς κρημνὸν ἐμπεσόντες τὴν ἀθέουτα, fugientes, ut  
paludem, meticuloſam erga diuos superstitionem, vix versanis  
imprudenter egerint, dum, quoddam velut in præcipitum, illapsi sint  
in atheismum. Ex qvibus id conseqvitur, non paucos ex  
Plutarchi sententia, cum debuissent tutissimum in medio col-  
locare, & inter superstitionis paludem, & impietatis præcipi-  
tum prætermeantes tutiora eligere, ex uno extremo in alte-  
rum incidisse, ut dicitur: *Stulti dum vivant vitia, in contraria*  
*currunt.* Id vero simul in hoc scrutamine observamus, pau-  
cos in antiqua idolatria fuisse atheos, ut de uno alteroq; vix  
constet, vel ad sumum numerus septenarius eorundem diffi-  
culter colligi queat, qvi apertius atheismum fuerint professi,  
sicut hodie quoq; inter Gentes idolatrias vix atheum ul-  
lum reperiri licet, licet Deum ignorantes facilius offendas.

C 3

§. 30.

§. 30. Sed & inter Muhammedanos non multi illius  
criminis sunt rei, qvod profiteri ausi fuerint, non esse DEUM,  
cum illa sententia apud Muhammedanos sit capitali suppli-  
cio luenda. Qvod Mahomet Effendi Turca sensit, qvi, qvod  
contra DEI existentiam docuerat, Constantinopoli supplici-  
um mortis passus est, nec illa tamen externa vi eò adigi po-  
tuit, ut sententiam mutaret, qvin potius sibi abblandiens &  
confidenter paulo post moriturus, *se pro veritatis gloria cruciatus tolerare velle afferuit, nulla licet proposita mercede*: ut  
Ricautius, vel ut alii scribere malunt, Ricaudus, qvi de Statu  
præsente Ottomannici Imperii scripsit anglice, qvemq; Briotus  
Gallice vertit, & Anonymus Autor supra citatarum Diversa-  
rum cogitationum ex occasione cometæ ad Doctorem qven-  
dam Sorbonæ transcriptarum recensent. Qvamq; vam  
vero in Naturalistis Effendi ille ab aliis memoretur, optimo  
jure tamen inter eos retertur, qvi dum Naturam deam bru-  
tam faciunt, athei esse debent.

§. 31. Quid vero de iis dicemus, qvi Christianorum no-  
men & commercia habent? In iis atheismus (eheu, qvam tur-  
piter!) floret, adeo, ut omnium reliquarum religionum athe-  
os numero facile superet, unde Meier. in Hist. Rel. c. 2. §. 8.  
*non dubitare se, ait, afferere in omnibus partibus sive factionibus*  
*religionum aliquos esse, nullibi autem plures, quam inter Christianos,*  
*paucos inter Muhammedanos, inter Ebnicos pauciores, paucissimos inter Judeos reperiri.* Qvod omnino non erit in irum ei,  
qvi audiet, observasse Petrum Gregorium Tholosanum, suo  
tempore atheistorum societatem in Galliâ ad sexages mille  
excreuisse, proq; Symbolo habuisse: *Mens perit & corpus.* Qvod  
Marinus Mersennus Comm: in Genes. p. 671, repetit, eosque  
*nec Deum, nec immortalitatem anime credidisse* conqueritur,  
ipseqve existimat, *plures quam quinquagies mille tales atheos so-*  
*lis in Parisis degere p. 673.*

§. 32. Id verò certum est, ubi de Christians dicimus,  
nomen

nomen Atheōrum in primitiva Christi Ecclesia non inauditū fuisse, qvoniā non Christianis tantū id falso imputatum, sed & in Luciano Christianæ fidei professore antea, ac deinceps deseritore sub Trajano Cæfare atheisti fama claruit. Is enim, cum ab Ethnicis, tum à Christianis atheus est habitus, cum & Deos gentilium, & Christianorum etiam Deum procul esse vellet, & utramq; tum veram, tnm fictitiam Deitatem scommatisbus contumeliosissimis subinde incesseret, aperteq; contra Deum disputandi consuetudinem ex orco in cœtum huma- num revehēret, qvamvis eandem dialogis involvere, ac facetiis obtegere studuerit, qvâ arte, qvibusq; integumentis tanto magis eam commendavit. Ejus tamen criminis hor- rendas tandem DEO pœnas dedit hic Apostata, si qvidem à canibus in furorem actis, Suida teste, laceratus, dilaniatus, at qvæ devoratus est, varia variorum defensione, (qvæ an sufficiat, nondum ita exploratum est) ob impietatem parum dignus. ~~Aḡo~~ autem eum vocavit ipse Justinus Martyr in ora- tione ad Græcos, qvi alias gentilibus etiam impactum athei- smum fide dignum habere noluit, tantoq; majorem sibi fidem exposcere jure probitatis potuit. Sed de eo dicemus §. 48.

§. 33. Qvamdiu vero Ecclesia Christiana martyriis suam fidem declaravit, in ipsis ejus pomœriis verè dictus a- theismus vigere non potuit; licet Constantio imperante A- ētius dialecticus, cum in utramq;, partem contentiosus esset, ac temere leviterq; de Deo disputaret, à multis nominatus sit atheistus, referente Sozom. H. E. l. 3. c. 15. Neq; etiam iis post- ea seculis, qvibus maxime obortæ de Christi Deitate, perso- na, & naturis disceptationes invaluere, & Physica Philosophia Theologiæ cessit, ob continuas de erroribus & hæresibus disquisitiones, & inde natas synodos eminentiores vim illud vitium obtinuit. Cumq; deinceps in Italiam extranei ingredentur hospites, violentiores, qvām studiorum aman- tes, paulatimq; illam & barbaries obrueret, & papatus pes- sum-

sumdarēt, parum de religione est deliberatum, nec passa est  
illorum temporum supersticio, & inerudita facies, in dubi-  
um id vocari, qvod non sine fuso qvodam eruditionis in  
discrimen deduci poterat. Unde majoribus indoctis indocti-  
ores posteri securius viventes parum de Deo meditabantur,  
atheismo practico indirecto sub Christianæ fidei prætextu  
maxime faventes. Sic cultus DEI, licet ~~τολλή δεινός αυτονίκη~~  
servatus est, & per Scholasticorum tempora, qvi Aristotelis  
Scripta latinitate donata perqvirere, & Canonici juris vepre-  
ta perreptare, & Magistrum sententiarum interpretari gestie-  
bant, inter varias de DEO, ejusq; exsistentia disputationes in-  
exstincta religio remansit, qvoniam potissimum inter eruditos,  
rigidiori, qvod ad doctrinam à Pontifice probatam attinebat,  
episcopiæ subiectos, omnis illa dilutatio circa Dei exsistentiam  
militans delituit, reliquis fere omnibus de populo nec Phi-  
losophiæ, nec eruditiorum linguarum justam curam atque  
peritiam habentibus, sed tenebris ignorantiae crassioris undi-  
que cinctis, cum nec ipsi quidem Scholastici alias quam cor-  
ruptioris Latinæ notitiam haberent, & ex Aristotele toti pro-  
pemodum penderent, eumque quantum poterat fieri, in com-  
modum Ecclesiæ Christianæ, qualis tunc erat, interpretaren-  
tur. Ecclesiam Græcam prætereo, qvippe de quâ cognitum  
est, inter florentiores literas atheismum tamen rarissimum  
fuisse, quaque parte rudiior mansit populus, atheismum plane  
fuisse. Non tamen omnino incassum de omni etiam Christi  
Ecclesia dicitur, qvod habet Damasc. l. i. de Fide Orthod. c. 3.  
*Pravitatem tantum invaluisse, ut quosdam in irrationalissimum*  
*& omnium pessimum barathrum detruaderet, ut dicerent, non esse Deū,*

§. 24. Posteaquam vero in Occidente non sola Latinis  
tas barbarie fugata cœpit reflorecere, sed & Græcæ elegantiae  
eviruerunt, scientiaeque omnes splendorem antiquum sunt  
naclæ, nimis acuti philosophiæ scrutatores in Deum solertius  
inquirere, deque eo dubitare cœperunt, atque ex illo tempore  
partim ad formandam gloriosius Principum rationem status,  
partim

partim ad illustrandas naturæ vires, & ostendendam possibili-  
tatem æternitatis mundi, partim ad tutandam eruditionis in-  
geniosioris gloriam, atheismum clandestine primum, ac tecte,  
deinde & apertius quodammodo propugnare mortales annisi  
sunt. Qvamvis verò sumnum fastigium atheismus con-  
scenderit post tempora reformationis, hoc est, superiore &  
jamjam elapso seculo, ex pluribus tamen atheis (vix eos enim in  
Græca ecclesia audies) qvotqvot ferme fuerunt, in Latina com-  
paruerere, hoc tamen cum discrimine, ut in Pontificiis eoruundē  
plurimos, pauciores inter Reformatos, paucissimos in Lutheranis  
deprehendas. Prorepsit enim illa impietas, uti certum est,  
ex Italiā, indeq; Galliam, Angliam, Belgium incessit, nec Germaniam  
tandem aliasq; regiones intactas reliquit, sed incessit ubiq;  
mentes hominum, ita ut qvo aliis præ aliis ingenii gloriam &  
licentiam vitæ prolubitu instituendæ magis optavit, eo faci-  
lius animum ad irreligiositatem applicaret.

§. 35. . Omnia maxime inter Christianos in primis ejus,  
quod clausimus, seculi progressibus in Italia, qvā ortus est, poste-  
aq; in Gallia, ubi ante so. annos circiter Gothotredus de Valle  
scriptō de arte nihil credendilibello impietatis accusatus, da-  
mnatus, eamq; ob rem Lutetiæ exustus fuerat, suo qvoq; malo  
innotuit Lucilius (Lucius alicubi, forte per typorum erro-  
rem, vocatur indice etiam consentiente: sed Lucilii verum ei  
nomen fuit, cui tamen deinde adscitum Julii Cæsaris nomen  
ipse prætulit, omnium atheistorum facile princeps qvidam &  
qvasi Cæsar:) Vaninus à Taurifano, qui Romæ præsidio li-  
terarum & Philosophiæ, ac Theologiæ etiam munitus, præ-  
tereaque J.U. Doctor ac Medicam qvoq; artem professus omni-  
bus physicæ male insumtis viribus contra Deum sese armare  
cœpit, & qvod coram Parlamento ipse confiteri non dubita-  
vit, cum tredecim aliis Neapoli est egressus, ut per omnem  
Europam per ipsos atheismus disseminaretur, obtinuitq; per  
fortilegium ipse Galliam, & Lutetia deinceps, aliisq; locis

D

ad

ad istam molitionem strenue est abusus, tanto cum effectu, ut, licet ipse Tholosæ præcisa lingua sit combustus, atheum tamen ejus dogma in Gallia exuri, atq; ad silentium redigi non potuerit, sicut ante significavimus, sed ad ingentem usque multitudinem atheistorum ibi numerus excreverit. Primum verò ille quidem naturalismo propagando incubuit; consummatum autem atheismum tandem fuisse professum, ē suplicii de eō sumti causa, & exsecrandis, qvas eō jam impendente evomuit, vocibus, Dn. D. Diecmannus rectè collegit Disp. de Naturalismo, præsertim cum id accederet, ut expressè se Deum non credere profiteretur. De eo videri poterit Mersennus Comm. in Genes. p. 673. & Gramond. L. 3. Hist. Gall. ad annum 1618. Merc. Gall. T. V. ad A. 1629. f. 61. seqq. Voët. P. I. Sel. f. 202. seqq. & alii non pauci. Scripta ejus atheismum insinuantia & calliditate adversus atheismum frigide disputandi famosa sunt *Ampbitbeatum eternæ providentiae Divino-Magicum contra Ab eos* Lugduni ann. 1615 & alterum *de Admirandis Naturæ, Reginæ Deæq; mortalium arcanis* anno sequente 1616. Parisiis, nec sine privileg. Reg. edita.

§. 36. Omni profecto dubitatione majus exemplum est in Cosmo Italo, qvi in inferiori Aremoricâ abbatiæ Commendatarius, & Vanini æqvalis fuit, sed ante Vaninum tamen in eadem Gallia morte siccâ anno 1615. interiit. Is monitores de extremo judicio & pœnitentia & metu Dei stultos vocavit moriturus, & negatis præter id, qvod homo homini sit diabolus, reliquis dæmoniis, Deum etiam omnem præter Reges & Principes, qvibus solis adjuvandi vim tribuit, inficiatus sine ulla sensibili mentis mutatione decepisse scribitur in Thuani supplemento. Qvo vel unico audito exemplo qvis de Atheis dubitare poterit? in primis si ei adjunxerit Marinum Medicum, non tantum SS. Trinitatis mysterio, sed & naturæ DEI, qvem magnum Portugallensem appellavit, illudentem, teste oculato Renato Barrensi. Qvisq; hæsitabit amplius, si non dis.

disputationes tantum, sed & publicis typis impressas voces à theorum audiet? Hic pro me loqvatur post cineres magnificiendus Meierus, cujus hæc verba sunt Hist. Relig. c. 2. § 2.  
*An unquam talis atheus fuerit, aut hodie reperitur, plurimi dubitant. Compertissimum est & fuisse esse, qui directe Deum esse negant. Referam vobis verba unius aitq; alterius homuncionis, pergit, quorum nomina tamen silentii sapientia, commodo auditorum involvo, ad quæ, scio, exborrescetis. Ita autem unus illorum lib. 2. Politie. c. 20. Ut periti Legislatores licentiae peccandi in secreto injicerent frenum, excogitarunt esse numen aliquod, quod omnia impleat, omnia videat & intueatur, omnia delicta vindicet. Alter ita habet: Quam diu ingenio ac iudicio meo uti potui, nihil dementius mibi quidquam visum fuit unquam, atq; plerosq; docere, dari aliquem Deum, supremum numen, ejus nutu fiant, & regantur omnia.*

§. 73. Quid juvat, talia cum scribantur, atheos conquiri? Utinam nulli forent! Sed profecto fertiliseorum fuit diu ante dictum Cosmum Italia, in qua coram Leone X. papa disputari jam impune potuit de Non-Existentia Dei, quamvis ille ipse deinceps illam contra DEUM disputandi licentiam ecclesiæ gratiâ frenare debuerit, quodq; amplius est, in qua Pontificis morituri vox est audita, abire se nunc visurum, sint ne illa vera, nec ne, de quibus semper dubitaverit: in quibus & illud erat, Deum esse. Pauli quoq; III. & Alexandri VII. aliorumq; voces & actiones atheisticae non exstingventur, dum orbis erit. Inde vero redundans in Christianorum Europæas omnes terras atheismus, nisi in Gallia celeri justaq; severitate, inq; Hispania violenta inquisitione coercitus fuisse, plures ibi innotuiscent divini Numinis desertores, quamvis atheismi defensores satis magno numero in Gallia (si quidem ibi quoque innotueres ollenes Atheorum conventus, vid. Petr. Firmiani tr. de genio seculi p. 181. f.) Se prodiderint semper, quod in Hispania non ita copiose factum legimus. In Gallis certè famosissimum se reddidit Franc, Rablaeus, qui omnes

D 2

excepit

excepit risu, qvi sibi morti jam vicino de Deo, deq; Dei misericordia locebantur, & David Derodon multos se tales in Gal. liâ reperisse testatur. Anglia vero etiam eorum exsors non fuit, in qva Oweni illud in Aulum atheum est cognitum.

*De Cælo tecum fieret cum sermo, Deoꝝ,*

*Tecum qvi Numen nomen inane putas,  
Vere dixisti: Quæ supra nos, nihil ad nos:*

*Orcus enim ad vestrum pertinet, Aule, gregem.*

Ac talibus qvoꝝ Atheis Germania inferior non vacat, qvam Libertinismi caufa *cuius cuius, etiam nullius, religionis hominum asylum* appellatam haud miramur. Novit tamen illa Nachtegaarium Alcmarianum ob atheas blasphemias de tribus impostoribus Hagæ Comitis effusas in principio elapsi seculi ex-silio Torrentiumꝝ pictorem obimpietatem viginti annorum carcere mulctatum, sicut Voëtii Disput. de Atheismo docet, uti etiam in carcere Spinosa vitæ finem invenit: ut simpliciter atheistorum asylum Belgium dici haud possit. Nostra de Germania vero qvid dicemus? Fatendum proh dolor! est, licet habiti sint semper non pietatis tantum, sed vel superstitionis tenacissimi Germani, nihilominus venenum hoc Vaninianum plenis phialis illorum qvoꝝ, animis nunc interfusum esse, qvod est à peregrinis, quorum convictu domi Sforis multum incommodo suo Grei publice & Ecclesiæ utuntur: sicut Meierus ait, in ꝑ patr iam nostram contagium Atheismi aliunde translatum conqueritur Vere illud, sicut enim ex Italia Galli, ita nostrates è Gallia acceperunt. Qva in resi producendis exemplis latenteribus non damnum majus, qvam utilitas inesset, illa ex tenebris extrahi ac produci qvidem possent, sed tutius est, cognitis etiam nominibus & familiis parci. Qvod si quis tamen exempla velit, videre ea poterit in Scriv. Seelensch. P. 4. Conc. 12. §. 77. 78. 81. & 82. Cœterum de Matthia Knutzio Cimbro tanto certior est Germania, quanto profanius eam suis edocuit schesis, suis se cum Conscientiariis inter alia credere ac profiteri, nec

nec Deum esse, nec Diabolum. In Polonia etiam famosus factus tandemq; dextræ & capitis amputatione, artuumq; & scriptorum combustione in comitiis regni damnatus est Casimirus Lyscynski, atheismi propugnator. Numquid viciniores Germaniæ populi versus septentriones positi ab hac labetuti manserint, haud dicam: fuerunt certe in iis, qvos atheismi reos fama facere allaboraverit. Id tamen est certum, sicut illi ex suo genio ad periculosas istiusmodi curiositates minus inclinant, sed sententiis sub Deitatis fide semel suscepisti tenacius inhærent, ita & externam ibi disciplinam coercendis talibus figmentis aptiorem esse.

§. 38. Qvas de cœtero pro diversorum affectuum modi inimicibus alii aliis suspiciones atheismi conciliare parant, nostras non faciemus. Suspecti siqvidem atheismi inter Christianos tot viri, qvi suffecissent egregio comparando exercitui, in qvibus legas nomina Virorum eruditionis & stemmatis, fortunæq; gloriâ insignium, qvos suis periculis permittere, qvam omnes damnare malumus. In iis videoas ipsum Cartesium, Hobbesium, Cuperum, Cardanum, Gaffarellam, Bodinum, Acostam, Grotium, Poggium, Muretum, Ochinum, Politianum, Berigardum, Pomponatium, Cremonium, Theophilum Vanini, Hermolaum, Duos Aretinos, & qvi gravissime incusari solet, Machiavellum, pluresque, qvorum aliqui contra atheos scripserunt atq; dixerunt, pars plurima Naturalismum suffulcire studuit, aut Libertinismo se deditiorem ostendit, eoqve nomine atheismi se ream fecit. Prætereaqve inviuntur, qvi maledicentiore gutture in eos, qvos oderunt, siye mortuos, siye vivos evomunt atheismi crimina, qvæ tantum abest, ut in innocentibus hæreant, ut per veritatis vim atq; potentiam perfacile queant extingvi, dummodo veritati aditus permittatur. Fit tamen interdum, ut audaci de calumniâ hæreant aliqua, mortisq; periculum & vel ipsam necem vivis aliquando inferant, Eo nomine in Christianos sæpiissime sus-

D 3

citats

'citatas legimus persecūtiones, ut patronis indiguerit, atq̄e  
in primis suis seculis usq; sit ecclesia, qvi atheismi suspicionem  
demerent, & crimen illud diluerent. Qvā de re in peculi-  
ari Tractatu egit B. Dn. D. Kortholt.

§. 39. Numquid simili in causa seculo XI. satis sibi pro-  
spexerit Robertus Galliæ Rex, qvi accepta famâ de Athei-  
smo Aureliis ex mulieris cujusdam Italæ doctrina nato, il-  
luc properans in convocata episcoporum synodo reos dete-  
xisse, & recantare nolentes igni adjudicasse scribitur, dubi-  
tari ad relationem Rudolph. Glabr. l. 3. c. 8. poterit, postqvam  
ipsi qvidem sic docuisse asseruntur, qvæcunq; in SS. librīs de  
DEO Uno ac Trinod dicantur, esse fabulas, & mundū principio  
carere, & flagitiis voluptatibusq; nullam esse propositam vin-  
dictam æternam, nec piis repositum præmium; sed fra-  
gmenta histor. Aqvitani. in append. ad Glabrum referunt, eos  
impugnasse signum Crucis, cultumq; sanctorum, qvibus ta-  
men addunt etiam legitima conjugia, Baptismum, Ecclesiam  
&c. Fateor, si omnia illa negaverint isti homines, qvæ  
Glaber cum his fragmentis negasse eos referunt, impuden-  
tiores atheos dari non potuissent. Sed dubitabit, qvi styli Ro-  
mani novit genium. Nihil enim iis & subsecutis tempori-  
bus fuit usitatus, qvam eos, qvi vel levissimè contra Roma-  
num tiaran dixerant, gravissimorum scelerum coarguere,  
& celeri processu damnare, persequevi, extirpare, qvod histo-  
riæ passim declarant. Nec mirum est talia in illâ barbarie  
tum temporis facta, cum B. Luthero toties impactus in  
luce melioris doctrinæ, & vividioris historiæ fuerit athei-  
smus & calumnias in Gallia dissipatas in præfatione. Artic.  
Smalcc. ipse descripserit vivus, mortuoq; eadem injuria sœpis-  
sime à Romanensibus illata sit, cum tamen veritatem ca-  
lumniatores sciant, unde yir cœtera satis doctus Mersen-  
nus gravissimam reprehensionem promeritus est, qvod Lu-  
thero & Flacio yanam propugnati propagatiq; atheistimi  
notam

notam in Comm. ad Genesim passim inturere, & Protestantum Ecclesias eodem criminе lacerare impudenter audet: certe culpam crescentis atheismi prolixe iis pariter, & mendacissime imputat.

§. 40. Illa quidem faciunt, ut, qui atheismum clamitant, difficilius hodie fidem inveniant, & ferme atheistorum nomen apud quosdam planè exurant. Et de theoreticis, proprieque sic dictis atheistis Rev. Abbas Fr. Ulr. Calixtus Tr. de Div. Tot. univ. Relig. Diff. de Rel. Idol. §. 2. *Atheos, inquit, in strictissimâ significatione relicta voce, nec bodie exstare, nec existuisse numquam ausim affirmare*, idemq; latiore ibidem campo disputat consentientibus aliis non paucis. Alii autem agnoscunt aliquos, sed admodum paucos, in quibus Maximus Tyrius ab omni auctoritate duos aut tres existisse tam abjectos homines, ut sine DEO & sine ullo sensu aberrarent, vix concesserit. Quosnam tamen inter atheistos tales referri nihilominus debere censemus (neq; enim id negari poterit, tales esse) indicium faciemus, rati, quod duæ illorum fieri possint classes, quas, licet nomen pars forte declinet, jure tamen suo & veritate propitia eodem nomine complecti possimus, atq; debeamus. Primum igitur locum occupant, ignominiosamq; palmam reliquis præripiunt impudentissimi illi homines, & crassissimi atheisti, qui plane nihil essentiæ independentis ac divinæ agnoscunt, sed omnia partim velut quodam in circulo à se invicem mutuo dependere, partim forte fortuna sic contingere & contigisse putant, nec ullum qualem tandem qualem supra homines eximum numen animo suo complecti volunt. In iis, paucos ut dicam, Cosmum illum Italum locamus §. 38. inscenam productum, qui non nisi Reges & principes, quod horrendum est, pro numine habere voluit, & illos pseudopoliticos, quorum ibidem mentio est facta, atq; ē gentilibus Hippoñem atheistum, itemq; Diagoram & Thedorum sapientes nequam, eorumq; similes, de quibus etiam supra dictum. Hi sunt, qui id sine dubio efficiunt, ut  
atheos

atheos vel in potiore significatu agnoscamus ; simulq;  
credamus, Virum illum Venerabilem §. 5. dubitationi locum  
dedisse , qvia Bened. Ar. Montani verbis e comment. in  
Psalm 14. ubi is scripserat: *Prior iste error, (quod divina, spiritu.*  
*alis & incorpore a natura prorsus negatur esse) non multos habuit secta-*  
*tores: duas has interseruit voces: forte nullos.* Qvod §. 8. etiam  
aliquo modo clarius ipse exposuit his verbis : *Primi sublimioris*  
*gradus adeo tunc fuerit eorum, qui non credunt, nisi quod vident, adeo q;*  
*DEI, quem non vident, obliuiscuntur, vel ideo, quod conspicuus non sit,*  
*existentiam ejus in discrimen vocant. Tales vero in extrema demen-*  
*tia linea bærere dixerim, quorum etiam mentes sint excoecatae, si qui-*  
*dem talis furor in mentis rationis q; compotem cadere vix potest.*

§. 41. Proximos ab his esse autumo illos, qui speciosius  
tantum loquentes Ens aliquod a se existens, idq; æternum, qvod  
voce Deum vocant, agnoscunt esse, sed illud materiatum , &  
eximii intellectus expers esse volunt, naturamq; esse dicunt.  
Qvò qvidem magna pars philosophorum gentilium inclina-  
vit, & potissimum Theophrasti auditor ille Strato, qui Physicus ap-  
pellatur: qui omnem vim diuinam in natura sitam esse censuit, qui ip-  
pe que causas gignendi, augendi, minuendiq; habeat, sed careat o-  
mni sensu & figura, ap. Cic. i. de N. D. §. 35. unde & negavit, opera  
deorum esse uti ad fabricandum mundum, & quæcunq; sint, docuit,  
omnia esse effecta natura, singulasq; mundi partes persequens, quid-  
quid aut sit, aut fiat, naturalibus fieri, aut factum esse docuit ponde-  
ribus & motibus, teste eod. Acad. IV. §. 121. Qualibus è lacunis  
simillima sententia suscitata est ab insano illo naturæ sacerdo-  
te ac martyre Vanino, ulteriusq; commendata ab infami vel  
ex solo nomine, cui Deus maledixit, Benedicto Spinoza. Nam  
que illorum hæc fuit opinio, non operari DEum ( specioso no-  
mine naturam sic materiatam appellant, ) ex liberteate volun-  
tatis, sed voluntatem & intellectum ad DEInaturam ita se babere, ut  
motum & quietem, & absolute ut omnia naturalia, quæ ex necessita-  
tematerie mechanica ad certo modo existendum. & operandum de-  
terminata

terminata sunt. Qvæ dum dicuntur, omnem tollunt divinum intellectum, nec DEUM, nisi materiam, id est, plane nullum relinquent. Hos dicunt Naturistas, Physicos, Mechanicos, Materialistas voce in deterius sumtā, qvi rectissime athei vocantur. Nec ab iis alieni sunt, qvi solam necessitatem materialē mechanicam inexistentē vitali principio moderantur, à Francisco Glissonio Medico, postquam ille Tractatum de *Natura substantia Energetica* scripsit, Glissoniani dicti, qvi cœperunt defendere, qvod *interna aliqua vis vitalis nature ac materiae insit, per quam sine DEO ipsa se moveat, & ad hos illosq; effectus intrinseca suā virtute prestandos per se procedat.* Qvi Biusiani & Hylozoici à vita materiae, seu naturae materialiae attributa dicuntur, contra quos egit Henr. Morus T. II. O. Philos. p. 604. sqq. Quorsum id pertinet, qvod apud eumdem istum Vaninum collocatore Alexandro dicitur, *nisi in scholis Christianorum fuerit enucleatus, asseveraturū se, quod animal sit cœlū, quod à propriâ suâ formâ, quæ anima sit, moveatur.* Facillime autem de his improbus dicat, qvod turpiter supradicto de Stratone contra Lucullum Acad. IV. Tullius: *sic ille & Deum magno opere liberat, & me timare.*

§. 42. Satis dictum est de Atheis Deum directe negantibus: neq; enim necessum est, omnes Atheos speculativos in summo gradu tales esse, atq; id spectare, ut probare annitantr, existentiam DEI esse ex iis, qvæ implicant contradictionem, sed sufficit, eos id pollicere, Deum non esse, sive deum eum existere implicit, sive minus. Tales vero esse, dubitari cum ratione non amplius potest. Comparandi autem cum iis non sunt, quantum ad nequitiae gradum attinet, qvi vel de Deo dubitant, vel etiam Deum ignorant, nec ejus suspicionem aliquam habent. Est enim aliud *Deum ignorare*, (nulla vero Dei ignorantia in ratione utentibus invincibilis est) per nudam qvod fit inscitiam, qvali qvi laborant a*gri*z, brutis quam hominibus similiores erunt, ad quos tamen athei directe & malitiose DEUM negantes pro se aliquomodo tuendis provocaresolent;

illi enim ad cœcos junctimq; surdós ac mutos, ad stupidos per  
naturā, & rationis usū privatos, ad obbrutescentes ex pueritia &  
educatione plane destitutos, ad natos in insula solitaria & simi-  
les provocant, frustraq; & non sine sua ignominia, cū fani esse  
velint, provocant. Aliud vero est *negare Deum*, atq; id iterum  
fit vel per imperitam negationem, qvæ ad ignorantiam stoli-  
diorem aliqvid pervicaciæ contra monitores meliorum addit,  
per qvam talis homo sibi persyaderi exsistentiam DEI non-  
dum patitur, sed eidem repugnat, qvanqvam argumentis  
speciosioribus minus fit instructus: vel per peritiam disputan-  
di, perqvam contentiofi colligunt varia contra Deum argu-  
menta, qvibus probent (1.) Deum non esse necessario, s. posse  
Deum non esse: (2.) Deum non esse: (3.) Deum esse non posse,  
multoq; laboriosiores sint in iis, qvæ pro DEI exsistentiâ di-  
cuntur, refutandis. Aliud deniq; est *de Deo dubitare*, qvadre re  
alibi agetur.

§. 43. Nostrum est, postqvam probavimus, qvod Athei  
sint, nunc etiam, qvomodo ATHEI RELIGIONEM profite-  
antur, & PRUDENTUM nomen in sua hac religione affectent,  
dispicere. Verum qvis credat, eos jactare religionem, in qui-  
bus, qvid sit religio, vix potest percipi? Primum tamen id  
observamus, qvod Athei non negent, *religionem dari*, *Deum*  
*dari*; sed eadem voce cum recte sentientibus utuntur, inq; ea-  
dem utraqve voce, ubi periculum est, ludunt, interdum per  
DEUM intelligentes id, qvod hominibus varie pro DEO fingitur  
atq; colitur, interdum ipsam naturam naturatam, ejusq; nexum  
cogitantes, uti Vaninus coram Parlamento Tholosano ajebat,  
*Deum plane convincere naturā ipsam*, itemq; jubere istam paleam,  
(hanc de terra forte sustulerat) ut crederet Deum esse. Ita ludunt  
etiam per *religionis* vocem, interdum significantes *curam suo*  
*muneri satisfaciendi*, qvam ipsi commendare religionem  
possunt; interdum, ut illud experientia ostendit, *religionem*  
*esse* concedentes, qvoniam religione Deum sic appellatum ab  
homi-

hominibus coli, ubiq̄ terrarū constat, ne ab ipsis' qvidē atheis'  
licet & Deum & religionem figmenti ac superstitionis argu-  
ant, negandum. Qvod si autē vere in religionē eorū inqviras'  
*una eorum est Religio, spēnere omnē ubiq̄ religionem, nullamq; reli-  
gionem habere, qvia nullus ipsis Deus agnoscitur. Unde, cum Nu-  
men nullum vereantur, Numen se tamen venerari posse non  
dubitant, religionemq; eo in loco, quo vivere contingit, floren-  
tem usurpari & accipi posse contendunt, idq; ipsum pru-  
dentiæ arbitrantur, accommodare se moribuse jugsentis, inqua-  
degendum est, ut dicitur: *Rome si fueris, Romano vivito more*:  
qvam artem inter Pontificios doctiores, maximeq; Jesuitas  
(qui qvam procul ab atheismo absint, ipsi qvidem, si velint,  
optime dicent) vigere is novit, qui negotia inter Pontificem  
Romanum & Regem Galliæ circa res Ecclesiasticas & po-  
testatem Papalem aliquamdiu gesta novit. Spectrum igitur  
religionis Atheorum est Religio, sed tantæ tamen efficaciæ,  
ut oculis mortalium imponat per hypocrisim, animisq; eo-  
rundem demto DEI metu dulcissime se involvat.*

§. 44. Atq; huic religioni id debetur, qvod periculi causa  
Vaninus ille, quem s̄æpe dixi, cum Romanam Ecclesiam æque  
ac reliquam omnem religionem sperneret, nihilo lecius fi-  
gmentis ociosæ rationis suæ has cautelas s̄æpius circumscripse-  
rit, nisi *Romana Ecclesia secus statuat*: Id est, nisi ignem & en-  
sem Romanum metuendum censerem: qvod exitus compro-  
bavit. Debetur ei qvoq; religioni, qvod Pl. Rev. Lic. Scharf-  
fius in libello *die Lünische Rechnung* p. 74. 75. de hypocrisi  
cujusdam athei refert, qvē ipse noverit: Eben besagter Mensch/  
ait, müsse einer sterbenden Person zusprechen / und daneben  
mit ihr beten / und als er ebenfalls deswegen befragt ward/  
warumb er solches gethan / zumahlen ers nicht gläubte/gab  
er zur Antwort/ er hätte es nach ihrem PRINCIPIO gethan.  
Vah! qvalis hæc religio, qvalis prudentia!

§. 45. Paulo autem penitus, qvanam in re prudentia  
Ez eorum

eorum consistat, videamus. Accusant primo imprudentiam eorum, qui veræ Deitatis adoratores se esse dicunt, eosq; stuporis ac stultitiae damnant, sicut is fecit, qui teste B. Meiero horrendis verbis chartam maculare non erubuit, eam ipsam ob rem recte netandus homo : *Quamdiu, inquit, ingenio ac judicio meo uti potui, NIHIL DEMENTIUS mibi quiaquam visum fuit umquam, atq; plerosq; docere, dari aliquem Deum supremum Numen, cuius nutu fiant & regantur omnia.* Eandem in sententiam Sisyphus Euripidis, ut refert autor placitorum philosophorum apud Plutarchum c. 8. incusat Platonem illum grandiloquum, quod aiat, *Deum efformasse mundum ad sui ipsius exemplum, quo in dicto oleat obsoleta, ut Cornici loquuntur, Arcatum, Caucasianumq; nugamenta.* Sese autem sapientes putant, se seq; τὸς χαρεστέρως, qvibus existentiam divinam velut vulgo perlvaderi, mera sit vanitas mentisq;ve insanias. Se igitur præsertim in Gallia appellant *Les esprits forts, Les galans hommes, Les degruez, Les entendus, Les sages du siècle,* & qvæ alia sunt delicati illius generis cincinnulata, & ad abblandiendum sibi conquisita nomina *Sic generosa pectora, spiritus ingeniosiores melioresq; appellari cupiunt, sibiq; opponunt Les gens de service, hommes de vulgo, brutos, insipidos, bardos & impolitos, qui vivere non norunt, nec Principum aulis, rerumq; publicarum moderamini sint apti.*

§. 46. Proximum est, qvod putant, reverentiam aliquis & potissimum revelati Numinis impedire inquisitionem veritatis uberioris, ideoq; sanæ esse prudentiæ, ab omni Numinis Summi idea, non nisi per parentes, præceptoresq; animis ingesta abstinere, ut rerum essentiæ rectius ponderentur, & veritatis clarius fiat perceptio : unde omnibus, qvibus Deus cordi est, & præcipue Christianis tantam simplicitatem adscribunt, qva primis, qvæ falsò dicantur, suis principiis inhæreant, & progressum in infinitum non dari, temere ajant, cum id tamen, *si forte in linea recta fieri istud negaret, in orbicu-*

*lari*

lari per revolutionem fieri possit, & ita in similibus. Vrd. Spinoso, tanq;  
 quam Autor tr. Th. Pol. c. 4. & Cuper. Arc. Atb. Rev. P. 2. p. 207. seqq.  
 Cui vicina est haec eorum prudentia per quam fas esse ducunt,  
 nihil de Deo credere, sed exposcere Philosophicas rationes:  
 Qvam in rem melior his atheis Idololatra Ciceronianus Cot-  
 ta, credere primum se majoribus, ait, de Deo, sed addit: Ate Phi-  
 losopho rationem accipere debeo religionis: atq; alibi Vellejo di-  
 cit: Non pudet physicum, id est, speculatorum venatoremq; nature  
 ab animis consuetudine imbutis petere testimonium Deitatis? Iso  
 enim modo dicere licebit Jovem semper barbatum Ec.

§. 47. Magnæ etiam hinc prudentiæ existimant, non subsi-  
 stere in communi perfectioris Physicæ imperitia, per quam  
 fieri non possit, nisi ut ignorantes ad Deum & miracula con-  
 tendant, cum nexus causarum Physicarum non pervideant.  
 Atq; hanc ob rem Hobbesium accusat H. Morus, quod igno-  
 rantiæ causarum secundarum religionis semen esse, incautis ani-  
 mis insinuare sagerit Ench. Metaph. P. 1. C. 16. f. 299. Idq;  
 urgetur contra Lucilium apud Cic. iii. de N.D. §. 25. Omnium  
 talium rerum ratio reddenda est: Quod vos cum facere non po-  
 testis, tanquam in aram, confugitis ad Deum. Hoc vero ipsum  
 tanti faciunt, ut vere dicere possis, postquam physices studi-  
 um experimentis egregie succrevit, illud ipsum, quod per se  
 ad Deum ducere poterat, ac debebat, humano yitio perq; ac-  
 cidens atheismum non in orbem tantum introduxisse, sed etiā  
 elegantis sapientiæ ac prudentiæ pallio investivisse. Sic igitur  
 maxime prudentis animi esse ducunt, videre modum exsi-  
 stentiæ hujus mundi sine omni opifice. Inde Vellejus suo  
 cum magistro nibil opus fut̄e, putat, fabrica, eamq; rem esse  
 tam facilem, quam vos, ait, negatis effici sine divina posse solertia,  
 ut innumerabiles (si credas) natura mundos effectura sit, efficiat,  
 effecerit. Quod quia, quemadmodum natura efficere sine aliquâmente  
 possit, non videtis, ut Tragici Poëta, cum explicare argumenti exi-  
 cum non potestis, confugitis ad Deum. i. De N.D. §. 83. Quo de eodē

Negocio Strato negare solebat, opera Deorum se uti ad fabricando  
dum mundum, singulasq; mundi partes persequens, quidquid aut sit  
aut fiat, naturalibus fieri aut factum esse docebat ponderibus & mo-  
tibus, referente Cic. IV. Acad. § 111. qui propterea ita loquitur:  
Negas sine Deo posse quidquam? ecce tibi e transverso Lampace-  
nus Strato, qui det isti DEO immunitatem magni quidem muneris.  
Non satis i stud blasphemæ sapientiæ; multo nunc facilius, qvæ  
perspicacia ipsorum est, etiā modum vident, per quem omnia  
consistant naturaliter, unde sic loquitur Cotta: Illamibi pla-  
cebat oratio de convenientia consensuq; nature, quam quasi cognata  
et continuatam conspirare dicebas. Illud non probabam, qvod  
megabes id accidere potuisse, nisi ea uno divino spiritu contineretur.  
Illa vero coheret, & permanet naturæ viribus, non dñorum: estq; in  
ea iste quasi consensus, quam omnium Graeci vocant: sed ea, qua  
sua sponte major est, eo minus divinaratione fieri existimanda est.  
Et quid est, qvod citavi e Vanino? Si Christianorū scholis enutriuntur  
non essem, asseverarem, cœlū esse animal, qvod à propria forma, que  
anima est, moveatur. Modum videt, quo perpetuus motus cœli  
possit declarari, vir prudens, nescio an ex conleqvente omnia  
um maximè stultus, cum, cœlum esse animal, dare tam facile  
possit, & vivum tamen Deum non sentiat.

§. 48. Sed id quoq; Prudentiæ illorum signum est, qvod  
aliqua possint ostendere minus dextre facta esse, si quis ea De-  
us fecerit, non naturæ necessitas vel fortunæ lapsus ita faciat.  
Audiamus Ciceronem IV. Acad. §. 80. & 81. Si quis Deus te  
interroget sanis modo & integris sensibus: Num amplius quid  
desideras? quid respondeas? utinam quidem roget! audiat, quam  
nobiscum male agatur. Ut enim vera videamus, quam longe vi-  
debimus? Ecce. Responderem igitur audacter isti destro Deo,  
me plane bis oculis non esse contentum. Dicet, me acris vide-  
re, quam ullus pisees fortasse Ecce. Ecce: Negat tam quereret cun-  
Deo, qvod parum longe, quam quod falsum viderem. Videsne Ecce.

Qva

Qva in re Momos se præstant, & dum sibi nātūram ipsam mi-  
nus placere significant, qvam ipsi valde cupiant dii esse, simul  
declarant. Inde non levis illa qvoq; videtur illorum prudentia,  
qvod sentire possint de se ipsis satis magnifice, ac se ipsis vel-  
ut deos & mundi hujus rectores arbitrosque considerare,  
dummodo sua solertia recte sciant uti. Hinc Cosmus  
sotis Reges & Principes adjuvandi alios facultatem habentes di-  
xit esse deos. Hinc Spinoza in Tr. Theol. Pol. c. 3. respectu  
hominum nullam aliam esse Dei directionem præter humanam so-  
lertiam ac prudentiam scribere ausus est. Hinc Cotta ap. Cic.  
III. de N. D. Chrysippum refutaturus dicere non dubitat:  
Si dit non sint, negat esse in omni natura quidquam homine meli-  
us. Id autem putare quemquam hominem, nihil homine esse me-  
lius, summa arrogantia censet esse. Sit sane arrogantis, pluris se  
putare, quam mundum. At illud non modo non arrogantis, sed  
potius prudentis, intelligere se habere sensum, & rationem: &c.

§. 49. Ulterius qvoq; hoc putant esse prudentiæ, de  
imbecillitate omnium, qvæ pro Dei existentia afferuntur, ar-  
gumentorum posse contemtim & dicere & judicare: Qvam  
in rem habitum oratorum induunt, & declaimatores esse im-  
pii non verentur. In hoc genere multis atheis vias stravisse  
ipsum Ciceronem cum Cotta Pontifice suo contendere ausim,  
dum, licet deos credere velint videri, nihilo secius contra  
omnem divinam naturam morose depugnant l. i. & 3. de  
N. D. totiesq; clamant, rationem eam, qvæ afferatur, non  
satis firmam putari. Atqve hanc jactantiam Vaninus ubiq;  
in de Admirandis Naturæ arcanis urget, Sacrificulos non esse phi-  
losophos; eos provocare ad futuram vitam, unde nemo redux; ru-  
sticanam plebem in servitio coereri; magnates & philosophos melio-  
ra sentire: reliquos in figmentis & illusionibus berere. Qya oc-  
casione sacras Christianorum literas horrendo contemtu la-  
cerare & prosternere, superstitionemq; & δειοδαιμονια homi-  
num exagitare annituntur ipse, & qui ipsis similes esse volunt, ut  
apparet nihil aut humani aut divini esse, qvod suæ libidini  
non

non subjecerint. Qvo accedit, qvod sanæ omnino prudenter esse existiment, tot inter religiones nulli se dicare, sed ab omnibus abstinere, donec inexpugnabilis demonstratio animos oculosq; perstringat: Unde Verul: in Serm. Fidel. C. 16. unicas religionis divisionem, zelum utriusq; partis adauge, verum numerosas atheismum introducere ait. Hec vanitas (cum Molinæo jam loqvor) Atheismum in mundum indexit. Vir enim humanitus prudens, qui videt gentes Turbes contrariis sententiis distracti, & omnia fabulis esse plena, facile eo dilabitur, ut religionem credat esse merum figmentum. Additq; in hanc sententiam Plutarchum videri fuisse propensiorem, quippe qui libro in eam rem edito probare conetur, atheismum tolerabiliorem esse superstitionem. Quancausam Plutarcho curandam hic prætero.

§. 50. Prudentem autem porro recta via reputare debere, qvot noxiæ humanoq; generi pestiferæ res huic mundo insint, qvæ qvomodo à DEO, (illum enim, si siet, à prudente non nisi bonum & benignum concipi posse) à bono tali ac benigno DEO oriri possint, aut potuerint, nihil putant justæ causæ atq; rationis afferri posse: excusationes in Deum non cadere. Ex hoc capite Lucullus impugnatur Ciceroni Acad. qvæst. L. 4. §. 120. eiq; necessaria demonstratio injungitur, Cur Deus, omnia nostri causa cum faceret (sic enim ait, vultis) tantam dimicatum viperarumq; fecerit. Cur mortiferata multa & perniciosa terra mariq; disperserit. Pergunt, id qvoq; ad prudentiam multum referre, ut accurate ponderetur, talisne possit recipi DEUS, à qvo ipso putant necessario ortum sumere ea, qvæ inter homines pro vitiis & criminibus habentur, qvoniā mens nostra ac voluntas, omnisq; ratiocinatio, & consultandi vis illo à DEO dependere dicatur? Horribile est, qvod Ciceronianus Cotta ait, qui Deos tamen credere vult videri, ap. Cic. 3. de N. D. §. 76. Contra DEUM licet disputare liberius: In hominum vitiis (Tu DEUS) ait esse culpam? Eam dediſſes homini bus rationem, que utilia culpamq; excluderet. & §. 78. Si homines rati onens

onem bono eōnfilio à Diis immortalibus datām in fraudem malitiamq; convertunt, non dari illam, quam dari, humano generi metius fuit: & post allatum à medico simile: *Vestra providentia reprehendenda, qua rationem dede*ris*, quos sc̄erit ea perverse & improbe usuros.* Qualia ibi sunt permulta & perhorrenda.

§. 51. Sequitur, qvod, si quis Deus sit, per illum malos homines impediri, male ne agant, debere, prudentia judicet atheistorum: Qvam in rem idem, quem in gyrum hujus disputationis intromisi (tutius enim est scriptis in hoc genere gentilium virorum verbis loqui, quam recentiora callidius teēta conqvirere) ulterius sic loquitur l. c. §. 81. *Cur omnium crudelissimastam diu Cinnaregnauit?* At dedit pœnas. Prohiberi melius fuit impediriq; netot summos viros interficeret, quam ipsum aliquando pœnas dare. *Summo cruciatu supplicioq;* Qu. Varius homo importunissimus periit: sed, quia Drusum ferro, Metellum veneno sustulerat, illos conservari melius fuit, quam pœnas sceleris Varium pendere. Adjiciunt hanc quoque prudentiæ symbolam qvod obseruent innumeratos malos usq; ad mortem esse felices, certissimosq; testes fieri, non esse Deum vindicem improbitatis. *Quo pertinet, quod Diogenes Cynicus dicere solebat,* Harpalum, qui temporibus illis predo felix habebatur, contra deos testimonium dicere, qvod in illa fortunata tamdiu viveret l. c. §. 83. ubi & Dionysii copiola mentio est facta, qui post ludicas multas templorum direptiones, cum duodecim quadraginta annos opulentissimæ & beatissimæ civitatis tyrannus fuisset, in suo candem lectulo mortuus in Tympanidis rogum illatus est, eamq; potestarem, quam ipse per scelus erat nactus, quasi justam & legitimam hereditatis loco filio tradidit. Simplic. in Epict. c. 38. hinc affirmat, quosdam, cum felices & beatos improbos videant, parum curare infas à natura ipsa notiones, & non adversari Tragœdie dicentes: Deos non esse dicere annon audeam, Res improborum tam secundas intulerint? Atq; hoc eosq; extendunt argumenti, ut referant de iis, qui fuerunt contumeliosissimi & petulantissimi in Deum declama-

F

clama-

clamatores, quod nihilominus post varias DEI illusiones, quie-  
te sint mortui. Unde illud eliciunt prudentiae captatores, non  
posse Deum esse, cum ne irrisores quidem suos aut impeditat,  
aut puniat. Augent etiam prudentiae suae censuram ex eo,  
quod bonis non sit bene, quibus tamen maxime bene hic esse  
debeat, ut illi quidem opinantur. Iterum audiamus Cottam  
Ciceronis III. de N.D. §.79.80. *Telamon uno versu locum totum*  
*conficit, virum di homines negligant: Nam si curent, bene bonis*  
*sit, male malis, quod nunc abest. Debebant illi quidem omnes bonos*  
*efficere, si quidem hominum generi consulebant: Sin id minus; bonis*  
*quidem certe consulere debebant. Vel si de existentia DEI ma-*  
*vis, cum l.c. de providentia agat, audire poteris Euripideum*  
*illud: οὐ φέλε δὲ εἰπεὶ τίς τις σεανθράκειος, μή τοι εἴδη λόγον δυσυχῆ κα-*  
*τισθεῖν. Debebat vero, si quis est alicubi in cœlo DEUS, non calamio-*  
*rum statuere virum bonum.*

§. 52. Prudentiae id quoque arbitrantur, licet Deus non sit,  
tamen doceri posse viam recte sancteque vivendi, ut ex Athe-  
ismo non necessario fluat impietas, sed cum Atheismo omnis  
innocentia sanctitasque optimâ connexione constare possit.  
Sic idem Cotta l.c. §. 85. *In vita in hoc loco versatur oratio. Vi-*  
*detur enim autoritatem afferre peccandi. Et recte videretur, nisi in*  
*virtutis & vitiorum (discrimen) sine ulla divinaratione grave ipsius*  
*conscientiae pondus esset; qua sublata jacent omnia. Atque huc Con-*  
*scientiarorum nomen contendit, & Autor Gallici Tractatus*  
*des pensees diverses à l'occasion de la Comète omnes nervos*  
*ingenii in eo abutitur, ut sanctitatem cum atheismo quam fe-  
licissime consistere ostendat.*

§. 53. Addunt & hoc Prudentiae genus, quod norint, ex-  
istentiam DEI esse inventum prudentiae humanæ, optimam  
que hanc prudentum religionem esse, à recepta, licet puta-  
titia religione, alios non arcere, sed, si lubet, etiam defendere  
illam, ut per eam homines reliqui ad morum probitatem  
inducantur. Ita senserunt antiquiores illi Ethnici, sed per-  
versi

versi Ethici, qui dixerunt totam de Diis immortalibus opinionem  
 fictam esse ab hominibus sapientibus reipublicæ causa, ut, quos ra-  
 tion non possit, eos ad officium religio duceret. Quæcum Cotta ap.  
 Cic. I. de N. D. §. 118. ait, quam maxime mihi videtur re-  
 spexisse ad opinionem Critiæ Atheniensis, ejus, qui in Ty-  
 rannis hujus urbis fuit. Sic autem ille philosophatus est,  
 sed vesana philosophandi ratione: *Quoniam Leges quidem ho-*  
*mines adduxerint, ut palam scelera non admitterent, clanculum autem ea*  
*admitterent, videri sibi virum aliquem ingeniosum & prudentem cognovisse,*  
*quod operæ faceret premium, si inter mortales invenisset, quemadmodum*  
*malis metus esset incutiendus, etiam si clam agerent, aut dicerent, aut cogi-*  
*tarent, Hinc illum introduxit Deum, nempe quod Deus sit vita interitui mini-*  
*me obnoxia, vigens, mente audiens omnia, & adspiciens, cogitans, & bæc at-*  
*tendens, divinamq; naturam gestans, à quo quidquid inger homines dictum*  
*sit, audiatur, quidquid factum sit, videatur, quidquid tacite cogitarum sit,*  
*cognoscatur, nec lateat quidquam, quoniam insit ipsi prudentia. Si illum virū*  
*ista dicentem jucundissime docuisse, & veritatem falsa oratione texisse, semper*  
*autem, ut homines magis terreret, de diis locutum esse.* Scripta hæc  
 reliquit Sextus Chæronensis, cognomine Empiricus (qui  
 tempore M. Antonii floruit, & Scepticorum, seu Pyrrhoni-  
 corum Libros X. scripsit) Lib. 8. adv. Mathem: c. 2. Quidbus  
 æqvalia Autor Placitorum Philosophicorum apud cogni-  
 tum ejus Plutarchum de Euripide assert, quod Areopagi ve-  
 ritus judicium atheiam suam aperte in medium proferre  
 noluerit, ac propterea Sisyphum ejus opinionis, quam ipse  
 animo foverit, autorem induxerit, ita loquentem fuisse tem-  
 pus, quo dissoluta fuerit mortalium vita & belluina, violentiæq; ministra:  
 inductu autem postea legibus vitam illam exlegem esse abolitam: Deinde  
 manifesta delicta legem arcere quidem potuisse, non autem impedire, quo mi-  
 nus mulci clam delinquerent: Tum ergo virum peritum mendaci eloqua-  
 tia veritatem quidem occultasse, & mortalibus persuasisse, esse Deum, non  
 senescente vita, eternum, audientem ac videntem illa, & mente maxime pot-  
 lentiem. Ovum ovo, sed utrumq; basiliscum ferens: cui per-  
 simile illud, quod aliquis, nebulonem quem non veritus est  
 vocare Meierus Hist. Rel. c. 2. §. 2. his verbis declaravit:

*Ut periti Legislatores licentia peccandi in secreto injicerent frenum, exco-  
gitarunt esse Numen aliquod, quod omnia impleat, omnia videat, & intue-  
atur, omnia delicta vindicet l. 2. Polit. c. 20. Qvod ex parte verum  
fuisse in polytheistini temporibus non negabimus, siquidem  
id Arist. XII. Met. 8. concedi potest, qvod non tantum a  
prisca hominibus traditum sit, & continuato sermone posteris reli-  
atum, totam naturam a divinitate coniuneri (immiscet vero idem tra-  
ditionem de quibusdam diis) sed & qvod ad vulgi persuasionem sint  
confida, atq; ad legum usum vii & utilitatem adjecta, quae de humana specie,  
& de quorundam animalium similitudine &c. dicta sunt. Neq; enim  
vera DEI veri religio patebat, sed velut  $\alpha\delta\sigma\tau\omega$   $\kappa\sigma\tau\mu\omega$  de-  
gebant homines iniqui, ut ita tutius ethnicis videretur  $\pi\alpha\lambda\upsilon\theta\epsilon\alpha\omega$   
inducere metus causa, quam ignorantiam Dei suis concedere.*

*§. 54. In Politica rerum gubernatione multo etiam  
magis hanc prudentiam suam contendere autumant ad con-  
servationem status versuti illi & callidi homines, quippe qui  
ex usu vitae esse arbitrati sunt *Deum credi*. Verum enim esse  
vident, qvod Symmachus defensor polytheismi solertissimus  
Lib. io. Epist. 54. ait: *Solo sacramento Principes tui sunt; sublato au-  
tem Dei metu, quae religionem mens falsa tenebitur &c.* Conservandum  
igitur Dei timorem esse cernunt ipsi athei, nec delendam in  
populo reverentiam & cultum Summi Numinis. Hinc sva-  
dent, talem eligi Religionem, quae prae alia magis accom-  
modata sit muniendae status securitati, quam tamen nullares  
tutio rem, quam una vera religio reddere poterat. Evidem  
singulare est consilium Spinozæ, plane absolutam sen-  
tiendi & dicendi de religione libertatem cum externâ ho-  
nestate & concordia conjunctam rebus publicis commen-  
dantis, in Tract. Theol. Polit. de Libertate Philosophandi cap.  
ultimo. §. 22. ubi: *Nihil, ait, Reip. tutius, quam ut pietas & religio  
in solo charitatis & aequitatis exercitio comprehendatur; ceterum  
unicuique & sentire quae velit, & quae sentiat, dicere concedatur.* Sed  
uti vesanum hoc est, & fiduciæ inter cives in rep. stabilien-  
dæ minus aptum consilium, ita ostendemus alia quædam  
verba*

207

verba Politici nonminus atheisti: Princeps uti nibil in se desiderari posse  
sit, quod ad Reipub. emolumenum pertinet, sic sibi & publico statui de-  
esse non debet in religionis negocio. Det autem operam, ut non quam-  
vis religionem proberet, nec vulgi ineptiis potius, quam publicis rebus in-  
serviat, sed talem admittat, quae ad statutus rationem faciat. Alias reli-  
gio imperabit ipse, cuius tamen princeps debebat imperare, eaque utitan-  
quam medio ad bonum publicum constituendum & servandam rationem  
sue reipublicae. Nisi hoc fecerit, pro religione pugnaturus, quae plebi sit  
grata, amittere regionem. Quo in sermone licet paucula insint,  
quae sub rectiore sensu observari bono etiam a Principe possint  
ac debeant, tamen quid est nequius, quam talem admittendam  
esse religionem, quae ad status, qualis queritur, rationem faci-  
at? quidque sceleratus, quam Principem religioni imperare de-  
bere? quidve profanius, quam religione uti tanquam medio  
ad bonum publicum, i. e. ad stabiendam imperantis licen-  
tiam? Hodierna enim praxis atheistica jam docuit, ut Ec-  
clesiae nomen in Papae cerebro, sic bonum publicum in regnan-  
tium appetitu saepius querendum esse. Haec sunt Politici,  
consilia dicamne, an flagitia? Haec sunt illa per religionem  
terrificamenta, haec illa sophismata, haec prudentiae melio-  
ris figmenta, constituere Deum velut aliquod publicum pro-  
digium, quo ostendo meruant homines, & subdit i suo prin-  
cipi serviant sollicitius, officii sui tanto curiosiores, quanto  
magis non-existentiam (sic vult illa insana prudentia) velut  
existentem revereri discant.

S. ss. Accedit famosa ars Machiavellistica, hypocrisie  
svadens, & religionis simulationem Reipublicae causa susci-  
piendam: quarto Magnū Tusciae Ducē sibi obstringere cupiit  
perditissimorum consiliorum scriba. Imperantes, religioni ut  
sint ex animo addicti, ac DEUM ut credant, opus haud esse; si-  
mulandam autem esse coram populo religionem, & eandem  
extrinsecus fovendam, tuendam etiam, & interdum propu-  
gnandam, ut habeatur princeps pro bono, & Deum qui vene-

F 3

retur

retur, licet omnia interius ipse rideat & rejiciat : ab blandientur qvoq; sacerdotibus, ut tanto magis pius videatur, atq; inde aditum sibi ad populi animos certiorem comparet. Sic teneri in officio subditos, & omnia rectius agi. Convenit id cum eō, qvod Arist. V. Polit. c. 11. non male ait : *Minus timent pati quid iusti, si religiosum arbitrantur esse Principem.* Idem deinde sequuntur consilium athei Principum ministri, ut à populo amantur, atq; ipso à principe fidei censeantur, quippe qvi DEI rationem habeant, itaq; suis honoribus & bonis rectius, ut putant, consulunt, dum Religionem simulant ac preces fingunt.

§. 56. Alii contra Athei prudentiam in detegendo illo astu ponunt, similes atheos ut faciant. Hæc Vanini solertia venenata, qva docuit, à Philosophis leges de cultu Dei positivas non nisi figmenta & illusionis loco habitas, nec à Cacodæmone, quippe qui ad fabulosa ab iis referatur, in orbem inductas, sed à Principibus ad subditorum paedagogiam excogitatas, & ope sacrificiorum honoris & auri aucupio invigilantium confirmatas, & futurae vita, unde nemo redux, propositione robatas, per quas ob meum supremi Numinis, quod omnia inspiciat, pænitus ac præmis eternis compenset, rusticana plebs in servitio teneri & coerceri queat. Magnates & Philosophos non pro fine religionem habuisse, sed pro medio ad finem, qui si imperii conservatio & ampliatio, non nisi sub quodam religionis prætextu obtinenda. Legi possunt ipsa verba in Vanini de Admirandis Naturæ &c. lib. 4. Dial. i. p. 366. ubi copiosius talia evominuntur. Qvod adeò putant verū esse, ut è Magistratu, ac dictorum Dei Ministrorum minus honesta interdum vita viam ad Atheis num sterni dicant, dum hi maxime, uti docent, non vivant, atq; ita sine dubio sciant, Deum illum, quem voce prædicant, reverā non esse: qvā in rem apud Dn. L. Scharfum citato libell. p. 73. aliquis se atheistus defensitavit, zumahlen als ergefraget worden / wer ihn dazu gebracht / er zur Antwort geben / das hätten die so genante Geistliche gethan / weil ersie niemahlen so wandeln gesehen / als er von ihnen gehöret. Ubi tamen optimè observat, miseram esse hanc seqvelam, & minus justam ad animum tam temere pervertendum suscitacionem. Ineptias prudentum quis non videt ?

§. 59.

209

§. 59. Tandē id sumæ etiam prudentiæ arbitrantur esse, præfentibus svaviter uti posse, omni metu posse vacare, planè exlegem esse, à Pastoribus animarum se liberaſſe nec impediri à fruitione omnium voluptatum. Testatur hoc Plutarchus in libro *περὶ δεινῶν μονίς* docens γέλαθη ἀθεότητα τὸ μὴ φοβεῖσθαι, finem atberismi esse, metu vacare, Qvod adeo verū est, ut illud sine ullo argumento credi queat: neq; enim ullus homo contra Deū disputabit, nisi cuius interest, Deū nullū esse. Qvē qvare non credit, qvi his rebus rectè uti cupit. Hic ego sinceritatē Ciceronis æstimo, qvem sua conscientia anxit, qvamvis malè inde concludat, commodum igitur esse, nullum Deum credere. Sic ille (ait, Stratonemq; significat) & Deum opere magno liberat, & me timore. Quis enim potest, cum existimet, à Deo se curari, non & dies & noctes divinum numen borrhore? & siq; vid adversi acciderit, qvod cuī non accidit, extimescere, ne id jure evenerit? Hæc est vera illa carnis prudentia, trenum in manu DEI non patiens, contraq; illud aut murmurans, aut rudens. Per hanc prudentiam, qvā liberiorem vivendi rationem homini convenire existimant, plerosq; atheos factos esse, pii qviq; non possunt non primo etiam intuitu videre.

§. 58. Plus credo, insanæ prudentiæ ostendi, qvam utile videatur; sed id tamen ea propter volui ostendere, ut lectors observent, christianis hæc & similia prudentiæ simulacra non esse terrori, sed in publicum ita posse produci, ut vanitas istorum consiliorum vel rideatur, vel misericordiā nanciscatur, vel bonorum hominum operam flagitet ad prudenter hanc de throno præcipitandam. Qvibus prudentiæ spectris si alia qvædam ejusmodi simulacra addi potuerint, temporis spatiū, & celeritas laboris ea nobis eripit, non eorundem horror, aut doctis metuendū inde periculum. Equidē cū Theologiæ operam maxime dare pro ratione officii debeam, ex Princípio illius opem afferre studebo, jus philosophice hanc fictam philosophiam atheisticam refutandi iis permittens, qvibus sanæ

sanæ philosophiæ cura est demandata. Id tamen operæ dabo, ut ex thesauro sapientiæ Divinæ ostendam, quâ arte Deus ipse eos refutet, ut ansam accipiant Philosophi imitandi Deum, & atheismum ex honestâ quâvis hominum mente procul arcendi atq; exterminandi.

§. 59. Supereft enim, ut doceatur, quomodo ad dulcissimum sacrarum literarum cum ejusmodi atheo fit agendum, & quomodo ille tractandus sit? Ibi igitur primum à nobis, qui Christiani sumus, id agnoscendum, plane verum esse, quando sacra scriptura de iis, qui in corde suo dicunt: *Non est Deus*: tale judicium fert, quod *sint stulti* Ps. 14, 1. & Ps. 53, 2. Quod quoniam de atheis ibi practicis potissimum secundum literam dictum esse patet, quanto magis id valebit de atheis theoreticis, qui argumentis etiam & ore suo, *Non esse DEUM*, asserere non verentur. Hi ad stultitiam addunt conjunctionem cum rationis neglectu insaniam, cum *DEUM* sentire non vident, qui in ipsis omnem rationis motum fuscitat, & conservat. Hic igitur illud è Sacra Scripturâ praे omnibus est observandum, numquam cum eō, qui coram divino judicio profundo agnoscitur, esse temere de *DEO* loquendum, ac temere disputandum, multo minus eō in negocio jocandum: nec omnino jocos & illusiones circa materiam de *DEO* vel cum risus aut applausus confortio, vel sine severo justi dissensus indicio audiri debere, quin potius, nisi quid proficeret posse sentias vel ad convictionem vel ad conversionem, abrumptum statim omne colloquium, & è confessu irrisorum abundum esse, quam in ullum ipsorum flagitium connivendum: Docet nimis Sacra Scriptura in omni cum quibusvis infidelibus externâ conversatione hoc observandum, ne fiamus *προζύγιται απόις*, alieno jugo connexi cum infidelibus. Cor. 6, 14. ac per consequens multo magis postulabit, ne cum atheis sub eodem irrisione jugo comprehendendi nos patiamur, cum nulla sit participatio iustitia, & iniquitati, nulla communio lucis.

cis

*eis actenebrarum. Q*uousq; igitur spes est atheū convertendi ad meliora, pro gloriā Dei ut omni cū peccatore, sic & cū atheo sermones, Scr. S. Jac. V, 19. 20. Jud. v. 18. 22. 23. id jubente, conferantur; id autē videatur, ut ille ad piostraducatur, non, qvi pius erat, ad ejus impietatem abripiatur. O qvam graviter commendantur beatitudines viri, qvi non ambulavit in consilium impiorum, & in via peccatorum non stetit, & in confessu derisorum non sedit Ps. 1, 1. seqq. Qvam severè carentur vana etiam cum atheis colloquia, qvando dicitur: *Ne respondeas stulto secundum stultitiam ejus, ne forte ad-  
equeris ei etiam tu:* Prov. 26, 4. Qvod si fuerit observatum, ex gravitate pii viri cum atheo loquentis effulgebit tanta prudentiæ diuinæ facies, ad qvam athei se mox prodet temeritas ac *μωεία*, qvam Sp. S. in faciem ei objecit. Hoc ergo primum est colloquii cum atheo momentum, id præcavere, ne atheo permittatur umq; impune loquide DEO per irrisiōnem: qvod tanto æquius potest posci sine colloquientis athei contradictione, qvantocertius est, præsentemministrum neminem posse pati, ut suo de Domino, de Principe, de Rege contumeliosa verba spargantur. Qvod nisi observaveritis, qvi cum atheo conversationem est, nactus, feriet illum, qvod Arnob. l. i. contragentes ait, qvod dicant sanas sentientes, contradicere rebus stultis stultitiae esse majoris, nec quidquam referre, Deumne neges, an (ita turpiter) afferas, cum in eadem culpa sit & (talis) assertio DEI, & abnegatio refutatoris increduli.

§. 60. Alterum est, ut de Verbo DEI blasphemū sermones nec proferantur, nec perferantur. Sicut enim certum illud est, contra atheum, qvamdiu atheistus est, & omnem revelationem velut atheistus rejicit, autoritatem Sacræ nostræ Scripturæ, qvainvis ad convictionem & conversionem etiam atheistis sit efficax, cautè tamen adhibendam esse, ne illusioni fiat ad eam provocatio: ita ē contrario id etiam certum est, Christianum neminem id, qvōd pro divino agnovit, verbum DEI prodere, vel aliorum illusioni submittere posse. Sed si quis

G

atheus

atheus sibi initium colloqvi ad blasphemos de Scripturā ser-  
mone progressum facere parat, & semel iterumq; ex abun-  
danti monitus non desinit contumeliosè in sanctissimum Co-  
dicem dicere, non amplius cum eō sermones miscendi, sed  
cum monito, ut irrisor Divinæ ultionis thesaurum sibi non  
colligat, nec contumeliam scripto Divino exhibitam tollere  
moretur, relinqvendus est. Si enim privato pro stultitia  
est, Principis, cui se subditum non agnoscit, mandata contume-  
liosè pessum dare, æquitasq; postulat, ut de Principis, tam-  
quam Principis, edictis modestè etiam ab hoste sentiatur:  
profecto insania est in colloqvo de Majestate DEI, licet is non-  
dum agnoscatur, tanti Domini, quantus ab alterā parte exi-  
stimat, mandata ac scriptam voluntatem conviciis proscin-  
dere, multoq; major stoliditas est, Christianum facetè cum eō  
colloqvi, qvi contumeliosissimè de verbo agniti à Christiano  
DEI loqui planè non desistit. Interea hic recte observantur  
verba Derodonis Tract. in atheos, & contemtores DEI, Atheo-  
rum flagitosæ rabies. Scriptura testimonia opponere, intempestivum videri:  
quod enim de Autoris existentia disputatione, ejus autoritate quid aliud quam  
magis exacerbari? & si quid tamen divini verbi commode afferri  
posse videtur, Dn. D. Niemeieri est monitū Disp. II. de Evers. A-  
theismi. 120. quod non necessum sit, historiæ (Scripturā) s. in hoc probatio-  
ni genere, quando eodem addocendum atheum uimur, ut Geom. & gen allegare,  
sed sufficiat, ejusmodi fidem, quam reliqvis historiæ (scriptis) debemus,  
eidem saltē tribuisse: banc autem fidem vel tanto minore praetextu eidem lice-  
re denegare, quanto facilius sit ostendere, ipsam non solum narrare res gestas,  
qua in multis libris vel coetaneis, vel isti etati, qua scripta est, proximis attinge-  
ntur, verum etiam multo distinctius & cum circumstantiis, quæ testes ac scri-  
ptores autem fugere non posuerunt, eas exhibere. Atq; hic tamen illud  
maxime valere debet, quod Christus alia in causâ ait Matth.  
7, 6. Ne de sis sanctum canibus, neq; mittaris margaritas vestras ante por-  
tos, ne forte concilcent eas pedibus suis, & retroverfi dirumpant eos.  
§. 61. Tertium monitum est, ne descendamus ita cum atheo  
in arenam, ut disquisitio fiat de ullo fidei mysterio, deq; ulla fa-  
crae

cræ scripturæ εν αυτοφανείᾳ, locisq; illis, qvæ per malorum ho-  
 minum perfidiam in disceptationem & controversiam sunt  
 abrepta: non quidem propter id, qvia non ausimus ea de re  
 differere aut non facile possit oriens inde nubecula dispelli per  
 ipsius scripturæ radios solares, sed, qvia ista disputatio planè  
 non pertinet ad atheum, cumq; infidelibus aliis, & cum natu-  
 ralisti illa causa disceptanda venit. Lubens autem eò progredi-  
 tur atheistus, qvia sic amplū campum garriendi invenit, qvi ejus  
 moris pro auxilio esse videatur. Qvare semper in ipso causa de  
 Existentia DEI hærendum est; namq; atheo id æquum esse  
 potest, qvænam revelatio vera sit revelatio, aut qvid traditum  
 sit vera in revelatione, qvia nondum de eâ, sed de revelante is  
 informandus est atq; convincendus: qvâ in causa ipsi si fuerit  
 satisfactum, tum ipsi promitti etiam reliqua satisfactio potest.  
 Antea enim qvid disceptabitur de verbo Dei cū eo, qvi Deū non  
 agnoscit? Hoc est, qvodi. Petr. 3, 16. 17. ad hanc etiā causam pro-  
 ficiē nobis ostenditur in iis, qvæ per epistolæ Petrinæ ac Paulinæ nobis  
 sunt præscripta, esse qvædam ducimæ, quæ doctrinæ expertes, & instabiles  
 detorqeant, uti cæteras qvæq; scripturas, ad suam ipsorum perditionem;  
 unde monet Apostolus: Vos igitur, dilecti, hoc prænoscentes cavete,  
 ne illō nefariorū hominum errore simul abduci ex iudicatis propria fir-  
 mitate. Non igitur opus est, ut atheo verba sermonis divini  
 justificeimus; sed illud si desiderabit, eum velut imprudenter  
 ista postulantem arceamus.

§. 6. • Quartum illud est monitum, ut Theologus noster,  
 qvatenus talis, onus probandi DEUM sibi imponi non patia-  
 tur. Non enim propriè loquendo à Theologia Revelata po-  
 test exigi ullo jure, ut Deum esse probet, qvippe cum id ex Phi-  
 losophia Primâ, seu Theologia Naturali supponat, inq; ejus  
 Dei, qvem sine revelatione nosci jam posse concedit, benigna  
 ampliore revelatione variis modis sibi factâ acqviescat Hinc  
 illud munus primum transmittit ad Dialecticum, ut faciat,  
 qvatum potest, id est, ut διὰ τῶν ἐνδόξων studeat præparare  
 qvodammodo animum ad graviores διαδικησ, seu demonstra-

tiones: gravissimum autem onus transcribit Philosopho ex Primâ Philosophia sic appellato, ac Theologo Naturali: ipsiq; permittit, ut utrumq; &  $\pi\eta\mu\tau\alpha$ , &  $\tau\delta\alpha$ , ut Philosophus loqui solet id est essentiam & existentiam, quæ in Deo plane nihil differunt, demonstret. Qvod quidē novit Theologus Naturalis præstare, non qvidem docendo per principia sciendi & demonstrationes  $\delta\epsilon\pi$ ,  $\kappa\gamma\pi\omega\tau\alpha$  tales à priori, (neq; enim Deo aliqvid est prius, Deumq; esse omni jure vocatur Principium Primum,  $\alpha\mu\epsilon\sigma\sigma$ , &  $\alpha\pi\alpha\pi\delta\epsilon\pi\lambda\sigma$ , qvod per se notum & manifestum esse debet) sed Deum indicando (1.) per Demonstrationem  $\delta\pi\pi$ , licet  $\delta\epsilon\pi\pi\omega\sigma$  talis ea sit, probantem tamen  $\kappa\gamma\pi\alpha\lambda\pi\theta\epsilon\pi\alpha$  (2.) per demonstrationem ducentem  $\epsilon\pi\pi\alpha\delta\pi\pi\alpha$ , quæ ipsa itidem  $\kappa\gamma\pi\alpha\lambda\pi\theta\epsilon\pi\alpha$  concludit, ac (3.) per demonstrationem etiam  $\kappa\gamma\pi\alpha\lambda\pi\theta\epsilon\pi\alpha$ , quæ violenta est, & præter naturam esse dicitur, quæq; ad omnes utut non valeat,  $\pi\epsilon\pi\pi$  nō ē valere potest. Sed hæc accurate loquendo non est philosophi, sed dialectici. Hæc igitur philosophicâ ratione tractanda Philosophis recte permittit Theologiæ Revelatæ amator, idq; si ei forsan placet cum atheo congregari, expresse potest & qvodam etiam jure debet significare, non se tamquam Theologum, cui fides commissa sit, de DEI existentiâ differere velle, sed Philosophi partes pro temporis ratione tantum suscipere. Sibi sufficere, qvod Hebr. II, 6, est scriptum: *Credere oportet accedentem ad DEUM, qvod sit, & exquirientibus ipsum sit remunerator.*

§. 63. In ipsâ disputatione cum atheo de describendâ DEI naturâ primum esse debemus certi, ut clarum sit ad omnem vitandam ambiguitatem, qvid per terminum Dei intelligatur. Non autem alia essentia tamquam divina contra atheum Christiano defendenda est exsistere, quam quæ & per naturam, & per scripturam ipsi est cognita: illa enim una est. Atque ita in talem DEI significationem est utriq;e consentiendum, quâ intelligatur id, qvod Nomen quadriliterum  $\pi\eta\mu\tau\alpha$  significat, ENS ASE, id est, in esse suo à nullo alio Ente depen-

25001

dependens, atq; ita absolute & in omni conceptu PRÆSTANTISSIMUM. Illud ad Conceptum DEI potest sufficere, cum ENS A SE non possit esse, nisi DEUS, nec PRÆSTANTISSIMUM absolute aliud, quam DEUS esse queat. An plura talia Entia a se esse possint, vel plura æqualiter præstantissima, ea Qvæstio huic non pertinet, sed post probatam Deitatem contra Polytheismum est decidenda. In hoc igitur Conceptu Dei, quod sit ENS A SE, & per consequens absolute Præstantissimum præ reliquis omnibus Entibus ab alio existentibus, ad quiescendum. Hanc gloriam Scriptura Deo vindicat Ps. 83, 18. שְׁמֵךְ יְהוָה לִבְרֶךְ, Nomen tuum JHVH soli tibi. & Es. 42, 8. Ego JHVH, hoc nomen meum, & gloriam meam alii non dabo: unde & c. 44, 7. quærit מַיְכָנוּ, Qvis sicut ego?

§. 64. Quia vero multi athei, aliquod Ens a se concedere coguntur, & tamen illud Deum nostrum esse impudenter negant, Naturamq; materiatam, seu Materiam primam, seu aliud quidpiam ei simile esse illud ENS A SE volunt: facile patet, quod inviti Deum agnoscant, & Deistæ dicendi sint. Attamen ex liberalitate poterimus ulterius ad attributum quoddam progredi, & pro Ente MENTEM, Essentiam Spiritualem, seu SPIRITUM dicere, non, ut Cicero IV. Acad. §. 119. loquitur, Stoicorum mentem mundi, quæ & se, & ipsum fabricata sit, & omnia moderetur, moveat, regat: sed Spiritum a se existentem, non factum, qui necessario existens mundum libere fabricatus sit seu potius creaverit, & sic omnia moderetur, moveat, regat. Qvod breviter sic exprimemus: *Spiritus independens, omnis alius naturæ autor.* In illam nos posse descendere descriptionem sacra Scriptura ostendit: Spiritum enim Deum esse Joh. 4, 24. docemur: πνεῦμα ὁ Θεός, *Spiritus est Deus:* & Independentiam discimus ex eo, quia nemo ipsi quidquam dedit, non existere, non esse, non quidquam aliud, Rom. 8, 35. τίς ἀγέδωκε αὐτῷ; *Qvis ipsi quidquam antea dedit?* ac dependentia reliquorum omnium ab ipso ibidein traditur v. 36. Εξ αὐτού, καὶ δι αὐτού, καὶ εἰς αὐτού.

ad illa. Ab illo, & per illum; & ad illum sunt (qvæ sunt) illæ omnia.

§. 65. Postquam ita, duce Sacrâ Scripturâ, Christianus consensit in conceptum aliquem quidditativum vel ei proxime similem, non opus est, ut de cœteris Attributis DEI cum atheo disputet prolixè, qualem DEUM esse velint. Sed hunc ipsum Deū existere, sc. ENS A SE absolute Præstantissimum seu Spiritum etiam Independentem reliquæ omnis naturæ autorem, est probandum. Quidam autem partes affirmantis Theologus suscepit, onus etiam probandi susceptum esse facile constat. Quod sicutà priori, ut supradictum, in eō, quod absolute primum credim⁹, & novim⁹, fieri non potest, aposteriori est facendum. Atque sic scriptura egregie ei, qui pro DEO sibi videt dicendum, succurrit, & subministrat varia argumenta, eaq̄ ἀλήθεια talia: de iis enim, quæ ἀρθρωτοὶ talia sunt, nihil opus est dicere. Evidem iterum fatemur, iterumq;; minus decorū esse inter homines disputari de Existentia DEI autoris sui, etiamsi pro eadem fiat sermo, ut vel huic occini id possit, quod Bildado Jobus ait c. 26, 2. Cui nam auxiliatus es? ei, cui non est potentia? Saluasti brachio eum, cui non est robur? Cui consulisti? ipsi cui non est sapientia? Verumtamen cum verum sit, quod Plutarchus l. adv. Stoicos ait: Fieri sane potest, ut incidat aliquis in homines barbaros & feroes, qui Deum esse nullum putent: Sacræ etiam literæ non concedunt tantum, ut pro Deo loquatur homo, sed & arma sapientiae suppeditant.

§. 66. Non permittit severa mox abrumpendæ scriptoris necessitas, ut argumenta ista uberioris in hac disputatione exponamus. Per nudam igitur mentionem, aut breviorem designationem ea recensebimus, quæq; ampliorem discussiōnem requirent, reservabimus ad aliud forte tempus, ubi de Pyrrhonistis, qui de DEO dubitant, sumus acturi. DEUM autem præter ipsam literam, quæ toties DEUM in sacro Codice appellat, ac brevissime ex ore Scribæ cujusdam Marc. 12, 32, sic testatur: Eīs ē θεός, præterq; revelationem variam, quā se

se demonstravit. **Theta**s πελυμερῶς καὶ πολύτεχνως πάλαι λαλήσας  
 οὐ περάση, multis temporibus ac modis quondam ad Patres locutus  
**Deus** Hebr. 1, 1. ( quæ homini debebant testimonia divinitatis  
 sufficere, nec sine blasphemia negari possunt. Joh. 5, 10.) Scriptura sacra nos docet existentiam DEI probare (I.) in genere  
 ex totius naturæ sensibilis observatione Rom. 1, 19, 20. Ubi  
 movere debent hominem ad DEUM sentiendum, rerum omniū  
 a. motus primum motorē requirens, Job. 38, 5. sqq. Gen. 1. tot.  
 β. ordo admirandus, temeritatē excludens Es. 40, 26. Ps. 19, 1-7.  
 γ. decus esse entiale pariter & externa species Gen. 1, 31. 9f. Sir. 43.  
 δ. mutatio aliarum, aliarumq; constantia Pl. 104, 1. sqq. (v. 1. sqq.)  
 ε. finis, ad quem sibi maximē destinatum unumquodq; etiam  
 ratione vacans contendit, Ps. 148, 5. 6. 7. 8.

§. 67. Eadem nobis ostendit rationes alias, DEUM probantes  
 (II.) in specie ex rerum quarundam invisibiliū necessitate, qvō  
 pertinent urgenda contra atheos, quæ S. Scriptura ostendit;  
 (α. incantationes magicæ, Ex. 7, 11. sqq. hodienum vigentes;  
 (β. Spectrorum certitudo i. Sam. 28. 7. sqq. nec hodie neganda  
 (γ. Oracula gentilium i. Sam. 6, 2. sqq. rariora, at non extincta;  
 (δ. divinationes singulares Ez. 21, 21. sq. nondum infrequentia:  
 (ε. Obsessiones hominum, Marc. 1, 23, seqq. Qvæ omnia sicut  
 esse non desinunt, ita operationem quandam supra hominis  
 vires positam, vel etiam ab humanâ prudentiâ remotam ar-  
 guunt, atq; ab brutâ materia, ejusq; vel necessitate, vel temeri-  
 tate esse nequeunt, sed vim omni bruta materiâ majorem atq;  
 acutiorem ostendunt: unde deinceps motivum sumi potest  
 ad istius potestatis originem scrutandam, atq; ve inveniendam.

§. 68. Deum probabimus (III.) ex iis, quæ non tantum invisi-  
 bilem sed & simpliciter Divinam naturam arguunt, qualia sunt  
 (α. inquisitio cordis humani, 2. Reg. 6, 11. 12. Ps. 139, 1. 2. sqq.)  
 (β. detectio arcani in homine, quod nec ipse novit, Dan. 2, 1. sqq.)  
 (γ. prædictio merè contingentium, hominum, Gen. 15, 13. no-  
 minum, 1. Reg. 13, 2. temporum, Jer. 25, 11. regnum, Dan.  
 11, 2. sqq. excidiorum. Luc. 19, 41. 1qq. & similiū. (δ,

¶. operatio miraculorum omnem naturam simpliciter super-  
rantium, ab ipsis etiam hostibus agnitorum Joh. 3,2. & c. 11,47.

(ε. infusio peritiæ lingvarum Act. 2, 4. sqq. In quibus, licet  
Scripturæ nolint credere athei, id tamen contra eos effici-  
tur, quod, cum talia à diversis, ac diverso loco descripta,  
eoq; ipso tempore, qvō non tantū ii, circa qvos talia contige-  
re, sed & adversarii atq; hostes vixere, ea vel tradita, vel inte-  
gris cum seculis ante scripta essent, impleta, aut recens facta  
sint, temere illa negare rabiei potius sit, qvam imprudentiæ.

§. 69. Ex ipsius tandem hominis natura, & circumstantiis  
(IV.) Deum exqvirī posse, scriptura nos docet. Huc faciunt  
(α. hominum ortus, primum autorem reqvirens Act. 17, 25.-28.  
(β. hominum conservatio, & interitus, qvorum illam homo  
defendere, & hunc cavere omni solertia nequit. Ps. 90, 4. 6. sq.  
(γ. hominum mens prudentiaq; omnia circa hominem visibilia  
superans, atq; ita causam Intelligentemarguens. Job. 35, 10. 11.  
(δ. hominum prudentia insufficiens ad moderanda ea, qvæ na-  
turaliter in orbe fiunt. Job. 38, 32. sqq. conf. Act. 14. 17.  
(ε. hominū impotentia ad procurandā sibi prolem, Gen. 36, 2. 3.  
(ζ. hominū finis, in qvem feruntur, æterna sui conservatio, non  
vane in hominē illapsus, in malis Ps. 49, 11. in bonis 2. Cor. 5, 2. 5.  
(η. hominū inde ab ultimis, qvæ historia novit, tēporib⁹ fervens  
ad metuendū & colendū Deū inclinatio. Gen. 12, 17. 18. c. 23, 11.  
(η. hominum intellectus, qui aliquas DEI prænotiones velut  
cordi inscriptas sentit, Rom. 2, 14. 15. qvibus annexa est  
(θ. hominum conscientia, sanctitatem vivendi postulans, & per  
honestum simpliciter tale Legislatorem dictitans, Rom. 2, 15.  
(ι. hominum piorum sensus, qvi testantur, precum exauditio-  
nem se mirè obtinuisse. Ps. 65, 3. 1. Sam. 1, 12. 13. Coll. 26. 27. 28.  
(κ. hominū consensus pro venerando aliquo Deo, qvi numerū  
atheorum stupendis intervallis vincit. 2. R. 17. 27-33. Jon. 1, 5.  
(λ. hominum atheistū fluctuatio, & angor nihiltuti sibi promit-  
tens, & s̄epe, si tamen DEUS sit, pericula metuens. Es. 57, 20. 21.  
(ν. hominū inter se dissolutio per atheismū, Job. 35, 8. 9. 10. Ps. 10, 3. 4

§. 96.

§. 69. Hæc & similia. qvæ meditanda nobis proponit Scriptura Sacra, dignè revolve nunc haud licet: Cœterum illa tanta sunt ac talia, ut, cum sola revelatio summæ reverentiæ sit Christiano, & ratio humana non pessundata DEUM qvasi manu tangendum in natura ostendat, atheo quoq; pectori trem faciendo non tantum sufficient, sed eun. etiam ad humanitatis, quam exuisse videtur, jura revocare possint, non ut semper eo adigatur atheistus, ut ea sibi sufficere confiteatur, qvis enim non facile queat veritati verba opponere § sed ut semper convincatur, nullam in doctrina sua de DEO negato esse veritatem, aut certitudinem, sed ē contrario DEum necessario reqviri. Omne hoc autem negocium mansvete & placide obeundum cum homine informationis paciente. — Qvin etiam factâ piâ συγγαθασσatheo corrigibili eximendæ suæ sunt dubitaciones, deq; prudentiâ suâ opiniones.

§. 70. Docendus igitur ad §. 45. est atheistus, propterea virum religiosum non esse stolidum, qvod ab atheisto stolidus habeatur, nec propterea atheistum esse prudentem, qvod sibi ipsi prudens censeatur. Omnem reyelationem aliud sentire, & scripturam nostram, qvæ pro Divinâ mente à nobis habetur, ipsos in stultorum numero ponere. Vitii esse non levius, qvod athei imprudentes se non sentiant, cum imprudentes à toto orbe habeantur, qvodq; sibi solis tales non videantur. Qvod si audire atheistus recusaverit, & rationibus vinci cupierit, tas esse, ut nec ipse pro imprudentibus, & bardis habeat, qvi tales in hoc negocio esse non sint convicti. Prudenter enim vana est, se ipsum prudentem æstimare, nec gloriosum atheisto esse potest, contradicente orbe toto suum jactare ingenium, sapientiamq; omnium victricem suo solius in cerebro repositam præferre. Hæc arroganti atheisto declaranda ē consilio Prov. 26, 5. Responae stulto secundum stultitiam ejus, ne forte in oculus suis sis sapiens, ut pios pro stultis habere primū dēdiscat.

H

§. 71. Ad

§. 71. At habet forte atheus, cur imprudentiae nos arguat, quia nobis ipsis occcludimus sapientiae portas, dum per vanam DEI reverentiam nec omnia acutius scrutamur, & quædam sub flagitiis ac sceleris praetextu scrutari non audemus, quæ metu Dei deposito liberius indagari possunt. Hinc DEI nomen prima nobis quædam Principia dictasse dicunt, sed infirma atque omnino falsa. Falsa vero hæc pleraque, & si quid veritatis superest, in nobis id non potest non esse perludibile. Principia Theoretica prima Theologus non habet, quod probet; ast vero ita sunt illa clara, ut rationis sit expers dicendus, qui ratione si pollet, illorum probationem vel exponere: quamvis per Demonstrationem *et aduersari*, ea facile probentur, nulloque negocio ostendatur, progressum in infinitum per circumvolutionem esse absurdissimum, nec vel minima parte plus probabilitatis habere, quam progressum in infinitum quasi per lineam rectam in nexu causarum. Verum ista ad Philosophum. Docet vero scriptura, falsissimum esse, ut credita DEI existentia a sapientiae studio nos abstrahat, cum vera potius omnis sapientia a uno Deo profluat, & Jacobus ausit scribere: *Siquis vestrum destituitur sapientia, petit a dante omnibus candidat, & non exprobrante Deo: & dabitur ei.* c. 1, 5. Neque igitur per agnitionem Deum veritatis scrutator in ulla veræ sapientiae parte impeditur, sive illa sit divina, sive humana sit, coeterasque circa res versetur, cum testibus etiam scriptis Divinis Deus homines sapientiam instruxerit in artificiis curiosissimis Exod. 31, 3. - 6. in Physicis 1. R. 4, 33. in Politicis c. 3, 28. in solutionibus problema um obscurissimorum c. 10, 1 - 3. Vana igitur illa est athei querela cum numinis divini cultorionia liceat scrutari ad veram sapientiam ducentia, quamquam lumenissime fateamur, non licere ei periculare poscentia pœnitentiam. qualia videoas Act. 19, 19. Quod si igitur talia suo crimine designant, quæ exquiri nobis non liceat; lubens damus, pœnitentiam nos sub sapientiae specie emere non posse,

nec

221

nec licere nobis ēx̄l̄ tuū dāx̄lo n̄vtho, q̄d̄ yw̄t̄k̄w̄ m̄ Bāj̄ §  
Σαλω̄ Apoc. 3, 24. Qvæ enim ista sit sapientia, ob turpem cognitionis quæstum consentire in pessimas lubidinis species, in humani sanguinis abusum, & quæ sunt talia? Profecto multa sunt, in quibus ignorantia pro sapientia est habenda. Quantum vero sano cum rationis usu investigari potest, id omne inquirere vel reverentissimo DEI viro æque, & certius licet, quam ateo cognitione abutenti: unde & plura glorioſæ sapientiæ documenta inter cultores Dei, quam illius simulacra inter atheos provenere. Sapientiam de cœtero carnalem & dial. bolicam à cœlesti distinguendam novimus Jac. 3, 15 humanam nobis patere nihil dubitamus, adeo ut probationis, & confirmandi animi causâ vel in ipsa Principia Prima accuratissima inquisitio sit concessa. Imprudenter igitur dum nos accusant, se ipsos imprudentiæ condemnant. Cœterum si atheus putaverit, sitam esse in eo prudentiam, ut nihil de Deo credatur, sed philosophicè omnia probentur: poterit ipsi, qvia non de revelatione, sed de existentia rationi non impervia agitur, superflue hoc concedi, dummodo demonstrationes à priori in Ente omnium Primo non poscat, sed Philosophum τρόπον τῆς μαθήσας sequi sinat. Quod si fecerit, facile per superiora argumenta convincetur sui erroris; si non fecerit, æque facile per ipsam postulandi impudentiam convincetur imprudentiæ, quippe qui Ens Primum per Prius, & Ens a se per Ens ante illud vult probari. Justas igitur in probationes philosophicas consentit ipse DEUS e. gr. Ef. 40, 26. *Levate in exēlsum oculos vestros, et videte, quis creaverit bacū.*

§. 72. Qvod §. 47. est objectum, veneratores DEI subsistere in communiperfectoris Physicæ ignorantiâ, proptereaqve repente ad DEUM & miracula provocare, qvia ignorent causarum nexum: ibi respondebimus, tutò ad DEUM à nobis in omni re physicâ confugi, qui causam omnium secundarum primam DEUM noscimus: verum licet à qvi-

H. 2

busdam

busdam **justo** citius ad miracula **confugiatur**, eam **culpam**  
non esse exsistentiæ divinæ, sed humanæ ignorantiæ in alio  
majoris, in alio minoris. De cœtero omnino licitum esse sup-  
posita qvoqve DEI exsistentia, miracula à miris sejungere,  
& naturales in causas inquirere, qvod DEUS à nobis a-  
gnitus nunquam prohibuit, sed commendavit. Illud turpe  
esse, de DEO dubitare, turpius DEUM negare, priusquam  
totam qvis perscrutatus naturam talem nexum repererit,  
qui omnibus dubiis DEI exsistentiam reqvirentibus sufficiat:  
qvod haetenus fuit & semper erit impossibile demonstratu. Tu-  
tius verò contigi ad Deum, quām ad ignorantiam ab atheis sæ-  
pissimè innumeris in casibus agnoscendam, cum ratio omni-  
um rerum quidquid Strato, aut Cotta, quidquid Spinoza, ac Va-  
ninus jactitent, dari nequeat. Nondum duos atheos visos esse,  
qui juste convenerint in ostendendo ullo talis miraculi  
modo, qualia facta qvondam fuisse in S. nostro Codice falsi-  
tatis temere non condemnando legantur. Multo vero mi-  
nus ipsis conventurum esse in delegendo ullo modo exsten-  
tiæ hujus mundi, cum quidquid in variis Geologiis, & descri-  
ptionibus Telluris Primogeniæ ab iis etiam dicitur, qui De-  
um & S. Scripturam Revelatam venerantur, multū fidei postu-  
let, parum aut nihil demonstrationis vehat; tantum abest, ut iis  
quidquam temere credi possit, qui Numen illud immobile, &  
separabile nesciunt qvod motum & pondus rebus addidit, per  
qvæ Essentiam suam nacta omnia videri possint. Quidquid  
igitur qviq; dixerint, id ī longe minus credi posse, cum mu-  
tabilis mundi materia toto die videatur. & vel de nocte in te-  
nebris prehendatur, quam qvod de exsistentia divinæ Mētis  
dicitur. Si enim æternum dicant, multo facilius concipi æter-  
nitatem intellectus, cum in mundi aliqua parte, nimirum ho-  
mine is agnoscatur, quamobrem DEUS noster debeat dari, qvæ  
æternitatem materiæ brutæ, qvæ qvomodo & unde sit, nemo  
dicere possit. Qvin potius si à visu materiæ ad ejus æternam  
exister-

existentiam valere debet Consequentia, qvante magis ab intellec-  
 tione intellectus ad Mentis cuiusdam insignis æternam  
 existentiam ea valebit. Si autem cœpisse mundum voluerint,  
 dare debent modum fortuiti talis initii, qvod ne fingi qvidem  
 potest: non ex atomis, qvæ enim illæ atomiſ & unde illæ? & qvæ  
 illarum differentiaſ & qvid causa est illi differentiæ? & unde il-  
 larum motus, cum qviescere possent? nunqvid iis mixtum aut?  
 qvid pondus iis dedit tam variū, ut aliæ tardius, aliæ citius pro-  
 ruerint ad formandum talem mundum? Qvænam illæ pertes, &  
 qvales, qvæ humanum genuere intellectum? in iis enim dandus  
 intellectus certe eminenter. Aut qvid causæ, qvod atomi, sine  
 intellectu si fuerint, tam ordinate se compegerint, cum cœtero-  
 qvin pulverulentæ atomi semper tumultuariè aut dissipari, aut  
 prolabi videantur? An non in his omnibus tibi credi postula-  
 bis, athee ſ aut qvid erit demonstrationis, qvo tam vanifi-  
 gmentula intellectui sagaci commendabis? Dent alium exsi-  
 stentiæ modum, ſi viri ſint, in quo ipſi conveniant primum,  
 ut reliqvis eum perſuadeant. Dicant, an digestio duraverit  
 per annum, an per diem, an per horam? qvidqvid dicent,  
 unde ſibi acq̄uirent fidem? qvisq; ipſis plus credet in tam ab-  
 ſurdis rebus indemonstrabilibus, qvam nobis in common-  
 strando DEO? Qvid quæſo, per DEUM, qvid ſupereſt,  
 qvam apud hos homines, cum præſertim vetuſtissimæ hi-  
 ſtoriæ apud Christianos ſint, nec vetuſtiora illi norint, ubiq;  
 neceſſaria profeſſio ignorantiae & confeſſio de studio fingen-  
 di atque mentiendi? Qva in ignorantia etiam versantur circa  
 modū conservandi hujus Universi, cū ne id qvidē, qvod ipſorū  
 mentem & vitam conservat, ſufficienter ostendere queant,  
 qvidqvid enim de aëre & motu circulari, & ſimilibus dixe-  
 rint, ſine motore primo dicere, ac demonſtrare planè non  
 poſſunt ullo modo, ut ita per fictam ipſorum prudentiam,  
 ſive commentatiā vitalitate æterna, ſive ~~supra~~ ignoran-  
 tiae aſylo, ſive atomorum conſistentia globosa, ſive alio fi-  
 gmento munitam, qvæ revera in ſpiffam ignorantiam refolyun-

H 3

tu

tur omnia, à recta Justorum Prudentiâ nec dimoveri nos possimus, nec diutius abesse, si sani esse voluerint, illi debent. Qvod facile observabunt, si Jobi c. 38. 39. 40. & 41: velint ad se applicare, & illud discere, qvod DEUS ibi ait c. 38, 2. *Quis ille obscurans consilium in sermonibus scientia destitutus* §. 5c.

§. 74. Illud maximè stultum est, qvod natura naturata §. 43. imperfectitudinis incusatur, cum nulla ei absoluta perfectio debeatur, sed ea tantum, quæ in suo genere ei pro Autoris voluntate convenit, cum opus nullum, licet fieri etiam perfectius possit, majorem exigere perfectionem queat, quam quanta libere agenti artifici placet. Quod in scripturis, picturis, sculpturis, scalpturis & omnis generis artificiis, officiisque patet. Vana igitur est Consequentia: Potuit hoc fieri perfectius, E. non est ab alio factum, aut non est factum ab artifice, sed temere aut fortuito factum est. Vesana hæc nullam in dicente prudentiam arguunt; cui respondebit scriptura Ez. 45, 9. 12. *Ue contendenti cum formatore suo* &c. Sed stultus etiam est, quod suam dum vident imperfectionem, nihilo minus tam magnifice de se sentiant athei, ut hominem non superari ab intellectu majori, nec ullam in eō directionem DEI nisi humanam prudentiam esse volunt. Profecto in hominē non potest esse ulla summa, cum ipsius prudentia tot rebus circa hominem contingentibus sit impar, & innumeræ res in orbe fiant, quibus licet imbecillioribus, moderandis tamen, accersendis & avertendis humanus intellectus plane non sufficit, ut hic usu veniat, quod contra Principem Tyri dicitur Ez. 28, v. 25. 10.

§. 75. Cæterum quod demonstrationem de DEI existentia contemnit & imbecillitatis eam longis sermonibus incusat, verborumque aut tricis aut cincinnis eam implicare §. 49. student atheus, id demonstrationem nec tollit nec evertit. Propter atheistæ enim mentis depravationem non desinemus agnoscere yim

vim demonstrationis pro exsistentia DEI, uti proptereum, qui  
 autusu rationis, aut externi sensus potentia destitutus est, nos  
 qui rationis sensuumque extenorū usū fruimur, non poteri-  
 mus credere, qvod ratio aut sensus talis non exsistat, justeque  
 probari non possit. Non dubitamus de sole per solem demon-  
 strando, licet eum cœcus non videat, nec propter excœca-  
 tum Vaninum & consortes, qui Numinis agnitionem ejurâ-  
 runt, DEI sensum exuere, aut vim demonstrationis desere-  
 re possumus. Manent ergo (juxta Act. 14, 16. ἀμαρτυρεῖσθαι  
 ἀφῆκε, non intestatum se reliquit) inexpugnabiles demonstratio-  
 nes, licet atheis eæ inoppugnabiles non maneant. In quibus  
 non minus est vanum, quod sibi à multitudine religionum ar-  
 gumentum sumunt ad contemtionem, & defendendam nulli-  
 tatem omnium religionum. Quanto enim potius disquiren-  
 dum erat de veritate Optimæ inter tot religiones? Ipse enim De-  
 us interdum populum suū ad deos gentilium observandos ab-  
 legat, ut inde discant verum DEUM æstimare e. gr. Jer. 2, 10 13.  
 Sed suspendant homines de eligendâ religione judicîū, & pri-  
 mo loco discant in genere, esse religionem, demonstrationesq;  
 pro èâ adhiberi solitas non vanitate verborum oppugnant, sed,  
 re ipsa refutareas dum nequeunt, complectantur pro exsi-  
 stente illo, cui religio debetur. Quod factum si fuerit, dein-  
 ceps & unitas ejus demonstrabitur, & qvænam sit Optima,  
 discutietur.

§. 76. Quantus vero ille stupor est, à rebus perniciosis &  
 mortiferis §. 50. argumentum duci ad negandum Creatorem  
 intelligentem, cum infinites clamitet Metaphysica, nihil  
 essentialiter esse malum, & physica doceat, absolute & sim-  
 pliciter nihil esse noxium, sed tantum huic vel illi noxium  
 fieri per iniquam applicationem id quod optimum, si rectus  
 ejus effet usus esse poterat. Nec sequitur: Semper sunt quæ-  
 dam, quæ humano generi nocent, E. non est DEUS; sed hoc  
 potius sequitur: E, nulla humana prudentia est tanta, quæ  
 omnia

**O**mnia nociva removere, vel ab iis servare se possit, & per Consequens, major esse debet prudentia, quæ cavet, ut genus hominum, qvod, quomodo conservetur & præservetur, nescium est, in circumfusione tot rerum noxiarum nihilominus non intereat. Quâ de re Moses populum monet Deut 8,15. quamvis noxiæ res DEO quoq; in eorrigendo vel castigando humano generere juste serviant Ez. 15, 21.22.23. conf. Sir. 40.

§.76. Nec vitiorum scelerumq; ratio est tanta, ut propterea §.50. 51. negetur DEUS, qvia vel homini rationem eam derit, qvæ in peccata feratur, vel cum posset vitia animi prohibere, non prohibeat. Facili mè se explicabit Theologia Revelata, de origine peccati tutissime disserens: ast ratio nostra, quæ crimina nesci re aut negare nequit, habet hic etiam, quod pro DEO dicat. DEUM sc. libere creantem potuisse sanctitate salva creare hominem libero arbitrio instructum, dummodo vires addiderit, eligendi bonum morale præ malo: hominem vero iis viribus cum natura instructum semper obligatum fuisse ad usum liberi arbitrii talem, quo bonum eligatur, malum devitetur. Quod si DEUS fecerit, homo non fecerit, DEUM sane nec per suam naturam, nec per hominis desiderium ad majora obligari posse, sed ipsius sanctissimâ in libertate positum esse, velit ne peccans & libertate arbitrii justis viribus instructa abusum hominum genus conservare, an omnino rejicere aut extinguere. Probandum igitur hominem aut justis viribus non fuisse instructum, aut libero arbitrio semper recte uti voluisse ad bonum præ malo eligendum: quod si fecerit, aut DEUM minus æquum aut omnino nullum speciosius dicere videbitur. Vid. Deut. 30,15. f. conf. Sir. 15. II. f.

§.77. Malorum externa felicitas, & blasphemorum qvorundam mors qvieta tantumdem contra Dei existentiam evincunt, qvantū bonorum fors sinistra, id est, plane evincent nihil. Qvod enim de externa qvorumcumque malorum felicitate dicitur

227

dicitur, illa pertinet ad libertatem DEI simpliciter irreprehensibilem, cum DEI sit absolute potestas in mundana: varioscus habet, eosque optimos fines, aliorum patientiam & exercitium, aliorum conservationem, aliorum pœnitentiam &c: glorificat potentis DEI ~~magistrum~~, nosque ad tantæ clementiæ imitationem suscitat, & cum justitiâ DEI multa sibi suppliciorum genera reservante nihil pugnat. Hic igitur quod externum est, non est æternum, ut alia taceamus. De bonis viris periclitantibus, aut afflictis observandum, quinam verè boni sint, à nobis non ita certo seiri, & quæ videantur iniqua, semper esse æquissima, pertinere bonorum infortunia ad bonorum conservationem, & aliorum emendationem, sibiq; Deū multa piis exhibenda præmia reservare, & præterea neminem tam bonū esse, ut à Deo postulare quidquam possit, cum plus quotidie divinitus accipiat, quam ullus bonus umquam possit aut mereri probitate, aut probitate compensare. Sed hæc & plura talia apud alios legantur. Nobis sufficit, quod i. Chr. 30, ii. 12. est scriptum.

§. 78. Illud vero quis credat, atheismum omnis improbitatis parentem cum sanctitate & justitia & conscientiæ rectitudine posse consistere? Dicuntur ista imprudenter, & credentur multo imprudentius. Et quamquam forsan atheistus quispiam se ipsum, suamq; impietatem eousq; superat, ut melius vivat, quam permittit atheismi dogma, id stupendi instar prodigi erit habendum, nec tamen quidquam valebit ad expugnandam DEI existentiam, vel ad evincendam atheismi innocentiam. Sed esto dari quoq; atheos innoxie viventes: quomodo inter profectus atheismi competent alios ferocientes, ac nullam divinam providentiam pœnamq; metuentes? Valebit hic Job 24. & docebit aliud. Imo illud ipsum quod §. 53. & 54. dicitur quod inveniri debuerit religio ad conservandam probitatem & rationem status politici, sufficientissimè innuit, atheismum directe talem per se inducere omnem malitiam, nec posse

I

cum

cum eo confistere veram morum & constantem sanctitatem. Ponamus  
verò, iterum nullam quondam fuisse religionem, quod per varium FOR-  
TASSE haud probatur, an illam dixeris prudentiam, per quam liceat  
mentiri, hominibus imponere, divinam naturam fingere? Qualia  
si sibi doctores ethici ac politici concederint, astuti quidem & versuti  
erunt, & habebuntur, verè prudentes omnino non erunt. Fictitia igi-  
tur illa est prudentia, quæ, quod concedo, polytheismum, ut vindices u-  
biique plures metuerentur, introduci jussit: religionem autem & mono-  
theismum non ista vana prudentia, & calliditas, sed ipsa divinæ naturæ  
necessitas, & rerum materialiarum motus, & accepta à primo inde ho-  
mine doctrina, ut cœtera prætereantur, docuerunt.

§. 79. Absurda verò prudentia, ita permettere magistratui simpliciter  
omne de religione judicium & arbitrium, ut vel omnem reip concedant  
aut nihil aut quidvis credendi ac sentiendi licentiam, vel civibus suis præ-  
scribant religionem, quæ statui suo videtur commodior. Tantus verò  
furore, mentiendi & fallendi suos cives ardor quid habet prudentiæ?  
Non meretur impostura speciosum illud nomen, uti omnis simulatio Ma-  
chiavellistica nihil habet veritatis. Qui prudentiam à veritate aut veraci-  
tate se junxerit, spectrum prudentiæ ostendet, non corpus. Sed clario-  
ra ista sunt, quam ut multis ostendi hæc crima sit necesse. Unde has  
pseudopoliticorum fraudes detegi, iisque larvæ detrahi debent, quæ à  
sapientibus facillime sentiuntur, & à bonis mentibus deplorantur. Neq;  
tamen atheus ex ateo laudem captabit, dum hanc olfaciens fraudem  
exinde colligere cupit, ita esse, sicut reliqui athei mente tentiunt, non  
esse Deum, eosque tantum ore fallere suoscives, quos falso, deum esse,  
cupiant docere. Hanc enim charybdim vitaturi in scyllam incidere non  
debebant, nec illorum atheâ cum mente linguam quoque suam atheistam  
conjugere, sed contra fraudes illorum demonstrare, quod lingvâ recti-  
us quam animo tentiunt. Quâ æqvitate etiam sentiri fas erat de impro-  
bâ vita illorum, qui Deum verbo fatentur, & opere negant, ut ita corri-  
gerent errantes, non in ulteriora eosdem aliosq; avia, ac pericula  
præcipitarent

§. 80. Nihil superest, nisi repetenda male agendi lubido, quæ athe-  
ismum generat, quæ si prudentia esse potest, boni non boni amplius erunt,  
sed mali omnes pro bonis ac prudentibus sunt habendi. Qvod impii ve-  
lint Mal. 2,17. & c. 3,14. 15. Verum nec placet nec vacat diutius his immorari,  
quæ

229.

qvæ paucis clarissimè exprimi poterunt dicto Paulino, Rom. 8, 5.  
Prudentia carnis inimica est in Deum: Legi enim DEI non subjicitur, neq;  
etiam potest. Hinc omnis atheismus oritur. Apagè vero velatum hoc  
Prudentiæ specimen, & discant agnoscere athei, qvod à reetâ sapientiæ &  
probitatis viâ maximè sint devii, ac Jobum imitantur, qui c. 395, 34. ait,  
manum suam se posuisse ori suo & c. 42, 4. s. Ad auditum auris audiisse se  
Deum, & oculum suum illum videre, idcirco agnoscere se errorem & respi-  
scere velle in pulvere, & cinere.

§. 83. Qvod si factum fuerit, atheo se convertenti cœlum gratulabitur,  
& congaudebunt angeli Luc. 15. v. 7. & 10. Si vero per illa & similia reduci se  
in viam non patiatur inhumanus atheistus, sed convictionem suppressum, &  
clarissimè demonstratum Deum violenter negitare cupiat; Icriptura vult  
eiusmodi hominem non minus quam hæresiarcham & hæreticum omit-  
ti, & judicio Dei relinqui, sicut Paulus Tito scribit c. 3, 10. *Hæreticum*  
(multoq; magis atheistum) *hominem post unam & alteram animadversionem*  
(seu admonitionem) *devita, certus, qvod subversus fit ejusmodi homo, &*  
*peccet velut talis, qui est à se ipso condemnatus.* Unde & si fuerit in Ec-  
clesia Christi, ab eadem excommunicandus, & christiano à consortio  
graviter separandus, ac Diabolo, quem non metuit, est tradendus, ad di-  
vinum Pauli præscriptum, qvō Satanæ commisit tum male sentientes  
1. Tim. 2, 1, 20. *Qvorum, qui bonam conscientiam repellentes fidei nau-*  
*fragium fecerant, iunc fuit Hymenæus, & Alexander, quos tradidit Sa-*  
*tana, ut disserent non blasphemare: tum male agentes 1. Cor. 5, 2-5.* In  
qvibus incestuose cum noverca convivescentem tradere satanæ voluit.  
Qvâ tamen in excommunicatione, & extraditione non omnis spes ei  
abscindenda, sed per preces redditus à DEO expetendus est, qvod hic  
v. 5. illic v. 20. Paulus faciendum innuit.

§. 84. Sic ejectus Ecclesiâ atheistus si non corrigatur, nec revertatur,  
ex Icripturæ præscripto Christianus quoque magistratus in eō, qvod agat,  
habet. Non male Philosophi problema de DEO referunt inter  $\tau\alpha \tau\eta\zeta$   
 $\chi\omega\lambda\alpha\sigma\tau\omega\zeta \delta\epsilon\omega\mu\kappa\zeta$ , & quamvis ptopter sententiam quamdiu non est co-  
gnita, malè sentiens punirinon queat, prohibere tamen magistratus debet,  
ne quis suspectus aut verbo, aut Icripto sententiam atheistam ullibi proponat,  
eamque defendere, aliisve insinuare ausit: *nam principes non sunt pavor*  
*bonorum operum, sed malorum.* Rom. 13, 3. Qvia vero periculosisimum  
est, atheistum in suis terris alere ac fovere, multoq; periculosius etiam, aliò

ēum dimittere, ubi insaniam suam ulterius propagare possit; magistratus quisque nosse debet, se gladium frustra non poterare, sed Dei ministerium esse, vindicem in irā mei, qui malum operatur. I. c. v. 4. Propterea non tantum non peccat Magistratus Christianus, si atheum cognitum custodiæ commitrat, & carceri includat: sed & beneagit ad exemplum Mosis & Israëlis Num. 24, 12. qvi maledicentem & profanantem nomen Domini posuerunt in custodia, usq; dum certius iis expoeneretur, quid de eō facienda. Qyoniam autem atheistus & voce & reipsa per impugnationem DEI blasphemus est, (neque enim sine blasphemia impugnari DEI natura, nec gravior in DEUM vivum cadere blasphemia potest, quam illius præcipitatio in Nihilum pure negativum, ex quō summus DEI contemtus, & licentia conviciandi sequitur;) tuto potest magistratus incorrigibilem, & publice DEO contradicentem atheistum gladio ferire, aliove supplicio extinguere, pro mandato DEI Num. 24, 13-16. & Deut. 13, 6. fqq. mortis poenam in simili flagitio exigentis: certè vinculis eum dimittere sine conscientiæ cautelio, officii sui neglectu, & certissimo humani generis detrimento non potest.

S. 85. In his subsistimus, postquam insana atheorum prudentia, utinam quidem fieri potuit, in gratiam desiderantis est perlustrata. Quoniam autem, qvi de reliquo etiam à veritate aberrantium; PRUDENTUM RELIGIONE fueramus dicturi, mutare animum debuimus, ne disputatio nimis excresceret, jamq; hæc impressis dum in sero, primum huc afferuntur Pl. Rev. Dn. Lic. Kettneri Exercitationes Historico-Theologicæ de Religione Prudentum, in iis fortasse erunt, quæ ad hanc materiam sive per dissensum, sive per consensum aliquid lucis afferre poterunt. Nos Atheorum tandem Religionem Prudentum, quam Illustris Sekkend. im Christen. Stat. I. i. 16. die große Welt-Hoff- und Cavalliers-Religion appellat, describimus proæreticum contemtum omnis religionis ex dicta DEI negatione ortum, & conjunctum cum calliditate servandæ pro vulgo, simulandæq; aut mutandæ, prout videtur, religionis, ad vitæ statusq; tutiorem conservationem. Incepit hic etiam Satanam Deus! Deniq; eos, qvi contra atheos variò loco, tempore, idiomate scripserunt, dinumerari nec necessitas postulat, nec spatiū permittit. Id preciamur Deum, ut gloriam suam à malitia hominum mendacium vindicare, perq; totum orbem amplificare, & Monotheismū non tantum, sed & Christianismū à pravitate hujus mundi redimere clementer velut.

**S. D. G.**

Ad

**Ad Eximum Claro.** d. sum Dn RESPONDENTEM,

**N**Obile dum studi ipsius etas, idq; secundum  
Cbarus \* es & gratus. Profit amoris honos!

LMq.

\* Schuwartse:  
Iacobus es.

A. D. HABICHHORST, D.

**Nob. Dno. RESPONDENTI.**

**D**ivini radiat cui pectus lumine verbi,  
Prudenti Numen relligione colit.  
Rellgio contra prudentum lumine cassa est,  
Non videt hæc Numen, nec colit illa pium.

*De iterato specimine publico*

LMq. gr.

**JO. FECHT.** D. P. P. Conf. Duc. Adf,  
& Distr. Rostoch. Superintend.

**S**Crutatus Sophicâ nuper cum laude cathedrâ,  
*An natura queat valicinanda dare:*  
Motorem vatum recte scrutaris, & ut sit  
*Prudentum* vecors *Atrea relligio.*  
Pergas egregie! Duce Numine, Plessio Amante,  
**Nostræ**, sic voveo, gloria gentis eris.

*Nobilitissimi Dn. Schwarzii, ingenio, & salutis  
omnia optima in his preceatur*

PRÆSES.

**N**on Natura creat, qvæni subsistat in ullô,  
Non-Ens, nec rebus provida sola satis.  
Non Pater, aut mater generant, dum nescit uterq;  
*Qvemodò, Cur, qvando sic generatus homo.*  
Heus Atheista qvis es, qvem non Natura creavit,  
Non Genitor, nec Tu? Numen adesse dato,  
Omnia qvod Temet produxerit, atqve gubernet,  
**Omnipotens, Præsens, Omnibus omne, DEUM.**

*Quibus Clariss. Dn. Respond. Domestico ac Amico  
iterum cum laude disputans, sui memoriam,  
cum salutis voïo, commendat.*

**JOHANNES SENSTIUS** Archid. Mar.

**O** jeiget Wehrtester / durch viele schöne Proben/  
Sich dein berühmter Fleiß und Eugend voller Sinn!  
Drumb mus die Fama auch durch ihren Ruff dich loben/  
Des Glückes starcke Kraft verbleibet dein Gewinn.

Diese aus innigst erfreuetem Gemüthe hergeschossene Zeilen  
wolle dem Hn. Schwarzen seinem Hochgeschätzten Freunde/  
fröhlichen Auditori, und furchtlich gewesenen Respondenti,  
als ein zwar schlechtes, doch voll gemeintes Zeugnis dessen  
wollverdienten Ruhms darlegen

**M. HENRICUS ASCANIUS Engelcke.**

**I**nspiens, quisquis solem tūm nescit obortum,  
Gum lucem medium vesper & ortus habent:  
Inspiens magis est, quem cum natura, creata,  
Conscia mens facti NUMEN adesse docent,  
Ens unum, æternum, sapiens, quō cuncta regantur,  
Ipse tamen Fatō cuncta manere putet  
Æternō, Immoto, quod ineluctabile, cœcum  
In quō PRUDENTUM Stulta chimæra latet,  
*Paucis hisce Domestici, Commensalis, ac Amici sui integrimi Studiis applaudere voluit*

**M. JOHANNES CHRISTIANUS SENSTIUS.**

**Q**uid minus ignotum est nobis, quam vivere Numen,  
Omnia quod faciat, cunctaque quod foveat.  
Non modo namque Deum spectando creata videmus,  
Ast etiam insculptum est cordibus esse Deum.  
Et tamen est (eheu!) numerosa caterva malorum,  
Qui insana tentant voce negare Deum.  
His merito opponis Te mi doctissime SCHWARTZI  
Ac bene mens, monstras, integra quid doceat.  
Sic prodis mentem quam Vittemberga polivit,  
Nec minus ingenii munera larga tui.  
Gratulor ex animo Numen tua cœpta secundet,  
Attribuat meritis præmia digna tuis.

**NATHANÆL GRETLOVIUS**  
Dantiscanus.

(o)

Sl. des. A. 44. Musc 21